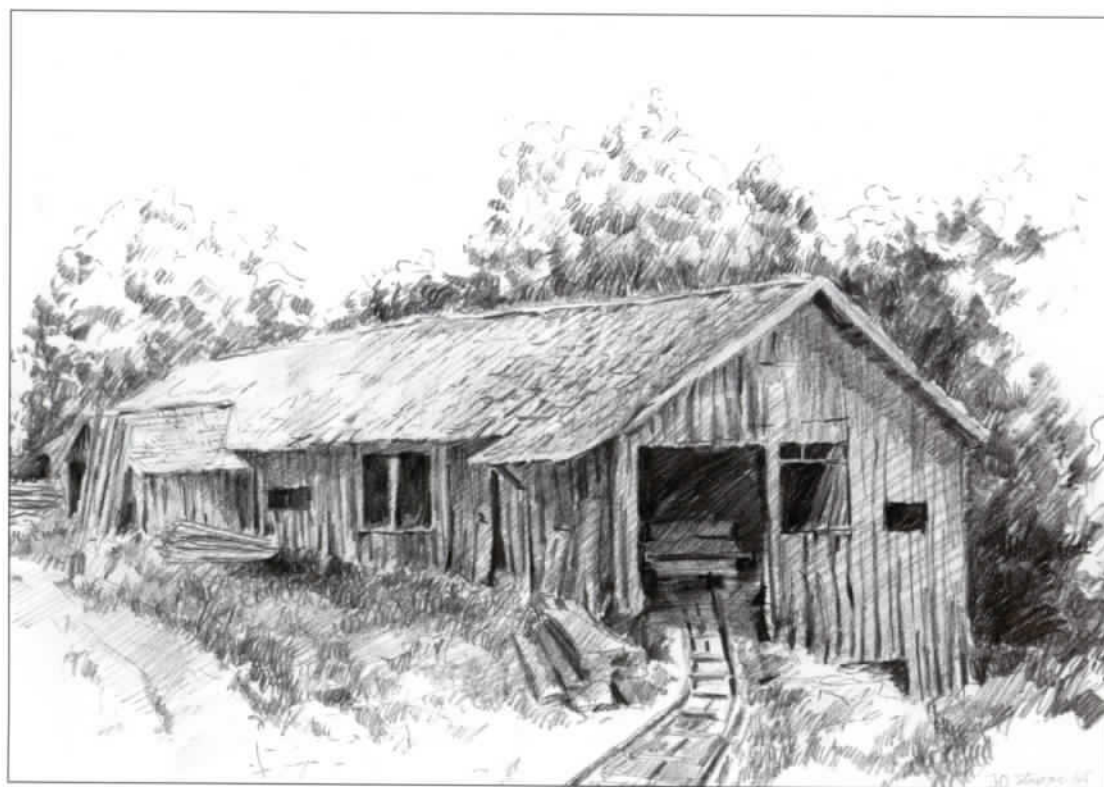

FRISTADSBYGDEN 2017

GAMMALT OCH NYTT - FRISTADS HEMBYGDSFÖRENING

Lövåsens såg.

Jan-Owe Stappe, 1965

Fristads Hembygdsförening

INNEHÅLLSFÖRTECKNING 2017

sid

Ordföranden har ordet.	Ann-Britt Boman	3
Verksamhetsberättelse.		4-7
Fler fiskar – en framgång för biotopvården uppströms Öresjö.	Wiviann Bergsten	7
Lövåsens såg.	Ann-Britt Boman	8-11
Minnen från Lövåsens såg.	A-B Boman/ S-Å Johansson	12-14
Så minns jag Mölarp.	Inga Nilsson berättar	15-17
Till Er som såg Lövåsens såg.		17
Ekeberg- ett välkänt hus i Fristad.	Olof Rydin	18-23
Aktiviteter längs Kulturstigen.	Britt-Marie Johansson	24-25
Kaffe med dopp, konst och hantverk vid Mölarp.	Ann-Marie Åsbrink	26-27
Tankar i tiden.	Ann-Britt Boman	28
Vart är vi på väg i Tämta?	Ann-Britt Boman	28
Fristadsstofiler från 1930-1950-talet.	Zarah Buter-Sahlen	29
När Adelaviken i Öresjö var fylld med segelbåtar.	Olof Stensson	30-31
"När Dahlquistarna fanns på kvarn i Kröckling förr i tia!"	Olof Stensson	32-34
Fristads Missionsskyrka - Eumeniakyrkan Fristad - 150 år.	Berit Hallqvist	35-37
Västergötland och Fristad på Skansen.	Birgit Gustafsson	38-39
Nordens äldsta möbel?	Wiviann Bergsten	40-41
Tånga-mässan.	Lars-Olof Johansson	42
Några tankar och intryck vid ett besök i Hebron.	Lars-Olof Johansson	42-43
Sommaren nu och då - tankar vid vår slätter på Asklandaängen.	Ann-Britt Boman	44
Den svenska folkskolan 175 år - ett Fristadsperspektiv.	Ann-Britt Boman	44-45
Dramatiserad kyrkogårdsvandring 2016.	Ann-Britt Boman	46
Bilder från Fristad med Ola Högberg.	Ann-Britt Boman	47
Miniutställningarna fortsätter på Skogslid.	Folke Thorburn	48-49
Vad vet Du om Västergötland?	Ann-Britt Boman	50-51
Fristads Hembygdsförenings program för år 2017.		58
Styrelsen för Fristads Hembygdsförening 2017.		59
Bilder från verksamheten 2016.		60

Sedvanligt Valborgsmässofirande i Stationsparken i Fristad kl. 19.00.
Våreld, körsång och vårtal.

Fristads Hembygdsförening, Svenska Kyrkan, Eumenia,
Fristads Folkhögskola, Musikskolan i Fristad

FRISTADSBYGDEN 2017

Redaktionskommitté: Ann-Britt Boman
Anna Stensson
Wiviann Bergsten
Birgit Gustafsson
Olof Stensson

Ansvarig utgivare: Ann-Britt Boman

Adress: FRISTADSBYGDEN
Fristads Hembygdsförening
c/o Boman, Spireav 5
513 35 Fristad

Utgiven av Fristads Hembygdsförening
Bankgiro 359-1351
Medlemsavgift: 70 kr enskild medlem
100 kr familj

Med detta nummer följer inbetalningskort för medlemsavgiften. Vi hoppas att Du betalar in den så snart Du kan.

Hemsida: www.hembygd.se/fristads-hembygdsforening
e-post: birgitta.fristad@telia.com
marita.bornefalk@gmail.com

© Fristads Hembygdsförening

ORDFÖRANDEN HAR ORDET

Året 2016 har vi lämnat bakom oss – jubileumsåret, då Sveriges Hembygdsförbund fyllde 100 år och hela Sverige firade. Fristads Hembygdsförening firade på både nationell, regional och lokal nivå.

Sista helgen i augusti gick flera bussar från Västergötland upp mot Skansen i Stockholm för den stora jubileumsfesten. Vi var tre lärarinnor från Fristad, Birgit Gustafsson, Marita Bornefalk och jag, som skulle bemanna Väla skola på Skansen och försöka visa en skoldag för 100 år sedan. Vi hade förberett oss med bl.a. lektioner om "Brödets historia" och "Din klara sol..." Men så snart vi kom till Skansen välldes det bara in turister från hela världen. Någon hade räknat ett 30-tal olika länder. Det var bara att plocka fram våra gemensamma språkkunskaper. Vi klarade det och hade sedan roligt med fest på Galejan på kvällen med tal av prins Carl Philip, mingel och dans.

På regional nivå visade Fristads hembygdsförening upp sig på Tånga Hed den 17-18 september tillsammans med kanske ett hundratal olika aktörer. Vi visade vårt arbete med Lövåsens såg och hade ett lotteri. Vi lyssnade också till biskop Åke Bonnier, historikern Dick Harrison och flera andra föreläsare. Biskopen, som karakteriserades som konverterad västgöte, blev efter en kort intervju sedan profil i Västgötabygden, Västergötlands Hembygdsförbunds tidning.

På lokal nivå fick vi en söndag i mitten av oktober lyssna till Ola Högberg, när han visade bilder och berättade minnen från Fristad. Det var många igenkännande leenden och kommentarer i samlingssalen på Skogslid.

Det stora projektet under året har annars varit renoveringen av Lövåsens såg, som gått över all förväntan. Vi fick 200.000 kronor i bidrag av Länsstyrelsens byggnadsvårdsenhet för ett nytt tak, men tack vare en fantastisk insats blev det både väggar och golv. Byggnadsantikvarie Hans Hellman från Forsvik övervakade, att tidsenliga material och arbetsmetoder användes, och han fick stor respekt för de kunskaper och det handlag som fanns inom

arbetslaget. Det bestod av ett tiotal frivilliga medarbetare som svarat på vårt upprop och som inte var rädda för utmaningar. Under våren, sommaren och hösten har de lagt ner mer än 3.000 arbetstimmar, och sågen står där nu i all sin glans. Nu återstår en mindre del samt att göra iordning ramsåg, turbin och spånhyvel, så att sågen åter kan komma till användning. Det finns väldigt få ramsågar kvar. Skara stift vill göra ett stiftsreservat på samarbetsbasis, eftersom vi arrenderar marken av stiftet. Den 3 september 2017 planeras invigning av området, och biskopen kommer dit. Det är nog den första invigningen av en såg för honom!

En annan uppgift under nästa år är att försöka få in vatten och avlopp i Mölarps kvarn och uppförandet av en vattentoalett. Där kan vi få hjälp av Västkoststiftelsen.

Hembygdsrörelsen är en av Sveriges största folkrörelser, dynamisk och framåtblickande, och vi ser hur enskilda medlemmar kan utföra storverk. Tillsammans blir vi starka, och den styrkan skapas bl. a. av rörelsens förmåga att skapa identitet och sammanhang. Vi arbetar tillsammans i en meningsfull gemenskap och har roligt. Kan det bli bättre? Välkommen med Du också! Det finns så många olika uppgifter och möjligheter att få utlopp för sin kreativitet, och vi väntar på Dig!

Ann-Britt Boman

VERKSAMHETSBERÄTTELSE FÖR FRISTADS HEMBYGDSFÖRENING 2016

Till föreningen har under året inbetalats 708 medlemsavgifter.

Styrelsen har haft följande sammansättning:

Ann-Britt Boman, ordförande
Sven-Åke Johansson, vice ordförande
Göran Bördin, kassör
Marita Bornefalk, sekreterare
Britt-Marie Johansson, vice sekreterare
Maj Börjesson
Jennie Gahnström
Sune Fridén
Lars-Olof Johansson
Jan-Olof Johansson, suppleant

Revisorer:

Tomas Brissman
Siw Gustavsson
Stig Hjortvall, suppleant

Kommitté för Mölarps kvarn, Klockarebolet och Ekalyckan:

Hans Andersson, sammankallande
Sune Fridén, sammankallande
Alf-Rune Sandberg
Peter Lindström
Nils Karlsson
Kent Andersson
Östen Börjesson
Bertil Svensson
Jan-Olof Johansson
Olof Stensson
Lars-Erik Larsson
Anne-Marie Åsbrink
Kjell Fridén
Roger Andreasson
Stig Fridén
Lars Larsson
Hans Råberg
Anders Persson
Lars-Olof Johansson
Arne Grandin
Leif Asp
Håkan Magnusson
Marita Bornefalk, styrelserepresentant
Lars-Olof Johansson, styrelserepresentant

Redaktionskommitté:

Birgit Gustafsson, sammankallande
Ann-Britt Boman
Wiviann Bergsten
Olof Stensson
Anna Stensson

Lellemartenkommitté:

Maj Börjesson, sammankallande
Britt-Marie Törngren

Kaffekommitté:

Karina Ek, sammankallande
Gunilla Persson, sammankallande
Ingrid Arvidsson
Britt-Marie Törngren
Margareta Andersson
Birgitta Bergstrand
Anita Andreasson
Siv Samuelsson
Agneta Andersson
Ann-Britt Persson
Maria Standar
Lisbeth Allard
Lena Wiksén
Kerstin Sandberg
Inger Riley

Arkivkommitté

Ann-Britt Boman
Marita Bornefalk
Sven-Åke Johansson
Olof Rydin
Mayvor Råberg

Ombud vid distriktsmöten

Ann-Britt Boman
Wiviann Bergsten
Göran Bördin
Britt-Marie Törngren

Valberedning:

Alva Jinnegård
Olof Stensson
Tomas Brissman, sammankallande

Årsavgift:

Enskild medlem	70 kronor
Familj	100 kronor

Styrelsen har haft tio protokollförda sammanträden, den 13 januari, den 28 januari (tillsammans med representanter för Skara stift), den

23 februari (konstituerande möte), den 1 mars, den 6 april, den 9 maj, den 10 augusti, den 5 september, den 5 oktober och den 10 november. Verksamhetsåret inleddes traditionsenligt med Lellemartenträff onsdagen den 13 januari för alla trogna medarbetare. Lars-Olof Johansson berättade om en resa till Nordkorea och de ca 50 deltagarna bjöds på kaffe och smörgåstårter. Den 23 februari var det årsmöte i Folkhögskolans högtidssal med musikunderhållning av Viktor Ek och Jan-Ove Stappe. Årsmötet var välbesökt, ca 70 personer, och beslut togs om att föreningen ska överta Lövsåsens såg och renovera den.

Söndagen den 13 mars presenterade Jenny Elisabeth Gustafsson sin bok om urmakaren Carl Johan Andersson och hans musik och inspelningarna från 1917. Riksspelmännen Pers Nils Johansson och Jenny Elisabeth Gustafsson spelade folkmusik i anslutning till berättelsen. Konserten ägde rum i Skogslids samlingssal.

Lördagen den 16 april var det ett stort evenemang vid Mölarps kvarn, då Bollarännet gick av stapeln. Fristads GoIF, Sparsörs AIK och Fristads Hembygdsförening samarbetade om detta. Nummerade lotter hade sålts av idrottsföreningarna och bollar med samma nummer som lotterna släpptes i Viskan. Numren på de bollar som kom först blev vinnande nummer. Fristads Hembygdsförening ordnade tipspromenad och stod för serveringen. Många hundra personer hade kommit till Mölarp, så trängseln var stor.

Valborgsmässoafton den 30 april var det sedvanligt firande på Skogslid, där Hembygdsföreningen bjöd på kaffe, och senare blev det sång, tal och Valborgsmässoeld i Stationsparken. Vårtalare var Fribos VD Kjell-Ove Sethson. Onsdagen den 11 maj presenterade Ola Högborg tillsammans med författargruppen den nya boken om Mölarp i Kyrkans Hus. Samlingen var välbesökt och många böcker såldes. Söndagen den 22 maj var det dags för Mölarpsdagen tillsammans med FNF. Borås Spelmanslag underhöll med musik och det visades också folkdräkter från olika delar av landet under ledning av Lena Gustafsson. Hantverk visades i form av guld- och silversmide och betonggjutning. Ett bisamhälle demonstrerades, och det var försäljning av perenner och fågelholkar.

Barnen kunde göra barkbåtar och visselpipor. Det fanns möjlighet att rida, och i kvarnen maldes mjöl.

Måndagen den 6 juni firade vi nationaldagen vid Mölarps kvarn. Det var kaffeservering med nationaldagsbakelse, Fristads Underhållningsorkester underhöll med musik, och Bo Drysén höll tal. Arrangemanget var relativt välbesökt och gynnades av vackert väder.

Onsdagen den 15 juni var det kvällsutflykt till Högens hembygdsgård i Borgstena Ordföranden i Hembygdsföreningen Borgstenas Framtid Stig Ehrstedt tog emot i Borgstena kyrka och berättade om dess historia. Därefter fick vi kaffe i hembygdsgården och kunde köpa nybakat bröd från stenugnen i gården. Hembygdsgården har nyligen renoverats och fått större köksutrymme och arkiv. I stenugnen bakas nu bröd.

Söndagen den 19 juni var det kaffe och våfflor i stugorna liksom den 10 och 24 juli.

I Mölarps kvarn har det varit kaffeservering de första söndagarna i juli, augusti och september. Det har serverats kaffe och våfflor och i september hembakat bröd och pajer. Blomstervandringar och tipspromenader för barn och vuxna har anordnats. Den 7 augusti visade Lars-Olof Johansson bilder från Nordkorea. Vid serveringarna och även den 6 juni har det varit utställningar och försäljning av konsthantverk. Anne-Marie Åsbrink har organiserat det hela.

Lördagen den 6 augusti hade vi slåtter på Asklanda tillsammans med FNF. Ett 10-tal personer deltog.

Söndagen den 14 augusti var det friluftsgudstjänst vid Mölarp med Svenska kyrkan, och efteråt bjöd FHF på kyrkkaffe. På grund av regn flyttades gudstjänsten från ön till kvarnen.

Lördagen den 20 augusti företogs årets resa, som i år gick mot nordöst till Tidaholmstrakten. Vårt kaffe drack vi i Storegården i Suntak, och vi fick sedan en intressant guidning i Suntaks gamla kyrka. Resan gick vidare till Tidaholms museum, där vi fick ta del av stadens historia med tändsticksfabriken och Tidaholms bruk med tillverkningen av de första bilarna. Vi fick

även se gamla brandbilar och en buss som renoverats och pågående renovering. Lunch äts på Hellidens folkhögskola, som förut varit bostad för ägarna till Tidaholms bruk. Därefter besökte vi Daretorps Hembygdsförening med Parhuset i Gälleberg och det nybyggda skogsmuséet. Efter kaffe och smörgåsar åkte vi över Hökensås och längs Vättern hemåt. Till resan hade 47 personer anmält sig, men deltagarantalet stannade vid 40 personer.

Torsdagen den 18 augusti hade vi tillsammans med Svenska kyrkan en dramatiserad kyrkogårdsvandring. Arrangemanget förlades till Fristad kyrka. Vi försökte gestalta Fristads historia från 1500-talet med Peder Gylta på Påtorp, 1700-talet med Hedvig Dankwardt-Liljeström, fru på Påtorp, och 1800-talet med prosten Carl Wilhelm Noreus, "gulltunnäkären" Lars Svensson i Sparsör, Eka-Johan och Mathilda Andersdotter från Hovaliden. 1900-talet gestaltades av lärarinnan Anny Kaspersson. Efteråt hade vi en kortare vandring på kyrkogården. Söndagen den 25 september gavs ett nytt tillfälle att se den dramatiserade kyrkogårdsvandringen. Det blev en bra gemenskap hos oss och vi fortsätter troligen nästa år.

Helgen den 27-28 augusti firade den svenska hembygdsrörelsen 100-årsjubileum på Skansen i Stockholm. Byggnaderna där från olika landskap i Sverige bemannades, och från Västergötland finns bl.a. Väla skola. Där fanns tre lärarinnor från Fristad, Marita Bornefalk, Birgit Gustafsson och Ann-Britt Boman. Även Birgits barnbarn Alma och Clara Riby bidrog till att levandegöra skolan förr. Där var många besökande och särskilt turister från alla delar av världen.

Söndagen den 11 september återinvigdes Kulturstigen, som under sommaren röjts och fått nya skyltar. Britt-Marie och Sven-Åke Johansson samt Sune Fridén har ansvarat för arbetet och medel har vi fått från Lokal utveckling i Borås kommun. Över 30 personer deltog i vandringen på kulturstigen och vid den nylagda rastplatsen bjöds det på förfriskningar. QR-koder planeras.

Helgen den 17-18 september var det dags för ett regionalt 100-årsfirande av hembygdsrörel-

sen på Tånga Hed vid Vårgårda. Hembygdsföreningarna inbjöds att där visa upp sin verksamhet och det var seminarier och föredrag. Vi visade upp vad som gjorts vid Lövåsens såg med en utställning av Lars-Olof Johansson och det var också lotteri med många vinster, som anordnades av Britt-Marie Törngren och Maj Börjesson. Vi inbjöd till studiebesök vid sågen påföljande lördag och fick då några gäster. Söndagen den 16 oktober visade Ola Högberg bilder från hembygden i Skogslids samlingssal. Arrangemanget var välbesökt och var ett lokalt inslag i 100-årsfirandet.

Lördagen den 3 december var det dags för Lellemarten, som är ryggraden i föreningens ekonomi. Dagen gynnades av vackert vinterväder. Vi hade många besökare och allt gick åt. Vi deltog också på julmarknaden i Fristad den 12 december. Vi tackar alla medverkande för deras stora insatser.

Mölarps kvarn har speciellt under sommarhalvåret besökts av föreningar och grupper, och då har det ofta varit kaffeservering. En bussresegrupp, veteranbilsägare från Vårgårda och SPF i Borås är några av besökarna.

Miniutställningar har anordnats utanför Skogslids restaurang. Det har varit en ny utställning varje månad. Tack alla medverkande!

Några medlemmar var med på en studiedag på Axvalls folkhögskola för hembygdsskribenter lördagen den 8 oktober, då Jan Töve talade om bildhantering och gav goda råd. Det var ett 35-tal deltagare från hela Västergötland och även Fristad var representerat. Kursen anordnades av Västergötlands Hembygdsförbund och redaktionskommittén för Västgötabygden.

Birgit Gustafsson, Wiviann Bergsten och Ann-Britt Boman har visat hembygdsstugorna och skolmuséet för skolbarn och också visat Folkhögskolans museum. Även Realgymnasiets naturbrukslinje i Borås har varit på museet och fått veta en del om jordbruk förr i tiden. Hembygdsstugorna Klockarebolet och Ekalyckan har målats under året och mycket arbete läggs ner på att hålla området kring stugorna i fint skick. Kanske kan en trädgårdsgrupp bildas när det gäller att sköta rabatterna.

Det stora arbetet under året har varit renoveringen av Lövåsens såg. Hembygdsföreningen beviljades 200.000 kronor av Länsstyrelsens byggnadsvårdsenhet samt 20.000 för anlitande av antikvarisk expert. Som sådan fungerade byggnadsantikvarie Hans Hellman, Forsviks bruk. Tidigare ägaren av Lövåsens såg gav oss ett gåvobrev på sågen, och så var det dags att börja. Redan på årsmötet, då beslut togs, anmälde sig flera frivilliga, och under sommarhalvåret har ett 10-tal personer lagt ner flera tusen arbetstimmar. Sågen har fått ett nytt tak, och golv och väggar har åtgärdats. Vidare har det varit ett omfattande röjningsarbete. Det som många trodde var omöjligt har blivit verklighet och de som utförde det har all anledning att vara stolta. Vi har också fått hjälp med sponsring av material och tjänster liksom med penninggåvor. Arbetet fortsätter nästa år. Ett stort tack till alla!

Marita Bornefalk är ansvarig för föreningens hemsida med adressen
www.hembygd.se/fristads-hembygdsforening

Sven-Åke Johansson tillsammans med flera andra medlemmar arbetar med att lägga in lokalt material i Bygdebänd.

Avslutningsvis vill Fristads Hembygdsförening framföra ett varmt tack till alla medarbetare och medlemmar, som under år 2016 gynnat vår verksamhet. Vår uppgift är att sprida kunskap om och intresse för vår hembygd och skapa goda förutsättningar för dess invånare att känna sig hemma här. I detta arbete hälsas alla intresserade välkomna.

Fristad i januari 2017

Ann-Britt Boman
Ordförande

Sven-Åke Johansson
Vice ordförande

FLER FISKAR – EN FRAMGÅNG FÖR BIOTOPVÅRDEN UPPSTRÖMS ÖRESJÖ

I förra årets Fristadsbygden berättade Jonathan Bark om det omfattande arbete man under de senaste åren utfört vid Mölarp. Nu börjar man glädjande nog se de positiva effekterna av ansträngningarna.

Målet med biotopvården är att återställa vattendragen till ett mer naturligt skick och på så sätt öka den biologiska mångfalden. Fokus ligger framför allt på flodpärlmussla, öring och lake. Stora stenblock har lagts i vattnet för att skapa många habitat runt och över blocken. Sten och grus blir liggande nedströms, vilket ger en god lekmiljö för många arter. Strax nedströms Mölarps kvarn har man lagt ut två ton lekgrus.

Den omfattande restaureringen, som började 2014, har gett fina resultat, särskilt omkring Mölarps såg, där man tidigare ökat öringtätheten med 530 % jämfört med 2014.

Det finns all anledning att önska alla i detta viktiga arbete god fortsättning!

Wiviann Bergsten

Källa:
Sportfiskarna
Sveriges Sportfiske- och Fiskevårdsförbund.

LÖVÅSENS SÅG

Lövåsens såg vid Mölarp i Fristad grundades år 1870 av entreprenören P. G. Andersson från Lövås i Fristad. Han var född i Gingri och son till mjölnaren Anders Lorentzon vid Risbro kvarn i Gingri.

När han hade gift sig med Karolina Johansdotter från Stora Sölebo, byggde han Lövås i lövdungen på andra sidan vägen. Det var det största och finaste huset i bygden jämte prästgården. På andra våningen fanns en stor sal, där man kunde ha teaterföreställningar. P.G. Andersson var intresserad av sång och musik, och det fanns både sångkör och teatersällskap i Fristad. Ett rikt sällskapsliv utvecklades på Lövås. Runt byggnaden anlades en vacker park, och där spelade ibland Älvsborgs regementes musikkår. Regementets övningsplats på somrarna var ju Fristad Hed. Vidare hade han ett tegelbruk vid Skalle, en snickerifabrik vid Lövåsen och han byggde tröskverk.

Mölarp var Fristads första industriområde, eftersom där fanns gott om vattenkraft i Viskan. På ett par kilometer är det över 30 meters fallhöjd. En kvarn tillhörande Fristads kyrkby nämns redan 1380, då Bo Jonsson Grip byter bort en kvarn samt Sik och Sölebo i Fristads kyrkby mot ett par andra gårdar. I början av 1600-talet var Gustaf II Adolf i Fristad för att döma i ett mål mot en fogde, som inte skött sitt ämbete. Tinget ägde rum i Längjum, och kungen med sitt följe tog in i prästgården. Prästen Sven Olavi klagade över att kungen ätit honom ur huset, och hans efterträdare Arvid Hornius fick Mölarps gård och kvarn som gottgörelse. Båda kyrkoherdarnas gravhällar finns i och vid Fristads kyrka. Skara stift äger marken vid Lövåsens såg än i dag. Mölarps ö är nu naturreservat, förvaltat av Västkuststiftelsen, och Fristads Hembygdsförening köpte Mölarps kvarn av Skara stift år 2000. I början av 1800-talet anlade prosten Olof Reinholdsson åtta vadmalsstampar vid Mölarp, och en stamparstuga byggdes för dem som skötte stamparna. Efter prostens död på 1820-talet flyttades stugan till kyrkan och blev efter tillbyggnad sockenstuga och skola i Fristad. Virke från denna stuga finns nu i ett hus vid Skalle. Vid Mölarp har funnits Fristads snickerifabrik, svarveri, mejeri, led-

stångsfabrik, ottomanfabrik, mössfabrik och leksaksfabrik. Längre upp i Viskan ligger Kröklings kvarn och mot Gingri Borås Spetsfabrik och Risbro kvarn. Vid spetsfabriken finns nu ett kraftverk. Ännu längre upp fanns Nykvarn.

Ratten till turbinen.

Lövåsens sågverk har en ramsåg från 1910 tillverkad på Skövde mekaniska verkstad och en spånhyvel. Ramsågen har varit i bruk tills för några år sedan. Efter P.G. Anderssons död övertogs sågen av hans son August Andersson på Lövås fram till omkring 1915. Sedan har den ägts av Carl Andersson, son till grundaren av Fristads snickerifabrik, av Ragnar Samuelsson från Lilla Sölebo och av Sven-Arne Johansson. Carl Andersson gjorde en ålkista på ön bakom sågen, och det finns fortfarande rester av den.

Sågen drevs i början av ett vattenhjul, och sedan fanns det en turbin fram till 1960-talet. Därefter har det varit elektrisk drift. Ovanför sågen fanns en fördämning långt fram i tiden. Därifrån gick en träränna fram till en stensatt större ränna, som mynnade ut i ån. Över denna ränna fanns en träbro. På något sätt bör denna ränna bevaras.

Sågen var i dåligt skick, och det kom propåer till Fristads Hembygdsförening om behovet att göra något, innan det var för sent. Taket höll på att rasa, och några presenningar lades på. Vi hade möten med några representanter för Skara stift, och planer tog form. Stiftsjägmästare Gert Adolfsson och Kim Wennberg var positiva till

BILDER FRÅN ARBETET MED SÅGEN:

Björn Samuelsson lyfter av taket.

Golvet renoveras.

Leif Lorén har "skött och bött" väggen på baksidan.

Takstol med dymlingar.

Sven Karlsson med nyttillverkad dörr.

Börje Andersson och Sven Karlsson sätter upp takstolar.

Hans Hallman, antikvarie, övervakar arbetet.

Matrast.

samarbete. Man kunde tänka sig ett arrende av marken, och hjälp med att göra i ordning området. Det talades om ett samarbetsreservat, när det gällde ett eventuellt stiftsreservat. Vi sökte pengar för byggnadsvård 2015 hos Länsstyrelsen. Ansökan skulle vara inne före oktober månads utgång. Den 23 februari 2016 var det årsmöte i Fristads Hembygdsförening, och mötet skulle ta ställning till förslaget från styrelsen att renovera Lövåsens sågverk. Det kom ett 70-tal personer, och alla var positiva till förslaget. Vi efterlyste frivilliga medarbetare till projektet och fick ett tiotal svar. Strax före årsmötet hade vi fått reda på att vi erhållit de 200.000 kronor som vi ansökt om. Dessutom fick vi en summa till antikvariehjälp. För att vi skulle få ut pengarna, skulle arbetet övervakas av en byggnadsantikvarie, och det blev Hans Hellman i Forsvik. Sven-Arne Johansson skrev ett gåvobrev att Fristads Hembygdsförening erhöLL Lövåsens såg som gåva, vilken vi tacksamt tog emot.

Så var det dags att sätta igång. Från den 4 april arbetade laget på måndag förmiddagar. Hans Hellman var med på byggmöten, där planerna drogs upp. Det fanns inga standardlösningar, utan man fick se hur allt var gjort förut och försöka hitta egna lösningar. Det gällde att använda material, som inte var alltför moderna. Takstolar och saxar skulle sättas samman med dymlingar. Björn Samuelsson hade kört hit virke från en gammal nertagen ladugård, och det passade utmärkt. Dessutom hade han eget virke. Detta barkades med barkspadar. Ramsågat virke till taket köptes på Håggetorps såg i Tibro och fraktades hit.

Måndagen 22 maj började arbetslaget arbeta heltid med taket. Björn Samuelsson hade tagit hit sin stora grävska och rev taket med den. I arbetslaget fanns flera snickare, och problem löstes efter hand. Varje dag drack laget kaffe och åt lunch i Mölarps kvarn, och då resonerade man och klurade ut lösningar. Medlemmarna i laget hade inte arbetat ihop förut, men det blev ett fantastiskt arbetslag, som förde arbetet framåt. Takstolar lyftes på plats med grävskopan. Bräder spikades på, och därefter lades oljehärdad masonit och läkt. Efter några veckor var taket på plats, och då höll vi taklagsfest med grillning och tårta. Ett stort arbete var att röja rännan och området bakom sågen,

så att vi kunde få dit byggnadsställningar, som sponsrats av Fristad Bygg. Under turbinen hade det bildats ett dyhål, ett par meter djupt, som måste fyllas med grus, för att ställningen skulle kunna stå där.

Ett par plåtslagare från Marks Byggnadsplåt lade sedan på sinuskorruerad plåt, precis som antikvarien ville ha den. Så var det dags för väggar och golv, och det arbetet fortsätter. Många kärror sågspån har röjts bort ur källaren. Flera bjälkar har bytts och mer än halva golvet har lagts om. Vi har försökt få tag i virke som passar, vilket inte har varit lätt. Gamla fönster-ramar har fått glas och dörrar och luckor med gamla gångjärn har satts in. Det är hela tiden ett arbete med att lösa problem och att "sköta och böta". Stor hjälp har vi fått av gamla fotografier för att återställa så mycket som möjligt. Men det svåraste och mest riskabla arbetet ligger bakom oss. Sedan återstår justering av ramsågen, och turbinen och spånhyveln väntar på någon intresserad. I arbetet med att iordningställa området samarbetar vi med stiftet. Flera stora askar bakom sågen stod ostadigt och togs ned.

Över 3.000 arbetstimmar har denna vår, sommar och höst lagts ner vid sågen. Om man räknar med 180 kr per timma blir det en halv miljon kronor. Kaffestunderna och gemenskapen har varit viktigt. Den 3 september 2017 planeras det invigning, då biskopen i Skara stift medverkar. Vi hoppas att Lövåsens såg blir en tillgång för området vid Mölarp och en del av bygdens historia.

Ann-Britt Boman

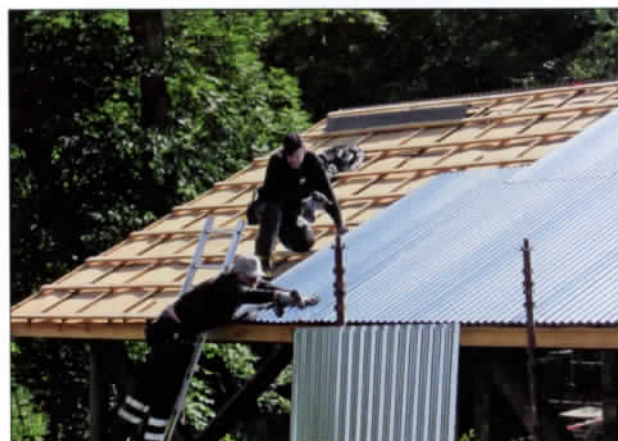
BILDER FRÅN ARBETET MED SÅGEN:

Sven-Arne Johansson överlämnar gåvobrevet.

Sune Fridén, Lars-Olof Johansson och Björn Samuelsson.

Plåtslagarna i arbete.

Nästan färdigt hösten 2016.

Den gamla turbinen.

Turbinen lyfts ur rännan.

Leif Lorén i arbete.

Jan-Olof Johansson och Sven Karlsson.

MINNEN FRÅN LÖVÅSENS SÅG

År 2016 renoverades Lövåsens såg vid Mölarp. Arbetet vid sågen rönt mycket intresse, och vi fick genast uppmuntran, sedan vi tagit beslutet att bevara sågen på årsmötet 2016. Med på mötet var Per Håkan Andersson, vars farbror Carl Andersson varit ägare till sågen. Han var genast beredd att ekonomiskt bidra till köpet av den tomt som ingår i området, och sedan har vi fått virke till golvet i sågen. Per Håkans släktingar ägde Fristads Snickerifabrik, som samarbetade med Lövåsens såg. Carl Andersson, hans farbror ägde en tid Lövåsens såg, och Per Håkan berättar om ålkistan, där man fångade mycket fin ål. Den gick från sidan av dammbyggnaden ner mot vattenfallet.

På årsmötet underhöll Jan-Owe Stappe, och han hade med sig en teckning av sågen, som han överlämnade till oss. Vi har fått ytterligare en teckning, och de har satts upp i Mölarps kvarn och blivit målbilder för vår renovering. Han har också berättat om hur vattenfallet och sågen i hans barndom hade stor dragningskraft på bygdens ungdomar. Man höll till vid dammen och man metade vid forsen. Andra som har berättat om Lövåsens såg är Bengt Lindgren och Erik Johansson, som båda har erfarenheter av arbetet vid sågen.

Den som vet mest om Lövåsens såg är Bertil Samuelsson, son till Ragnar Samuelsson från Lilla Sölebo, som var ägare till Lövåsens såg under många år. Sågen byggdes på 1860-talet av Per Gustaf Andersson, som också byggde Lövås. Hans far Anders Lorentzon var mjölnare i Risbro kvarn i Gingri. Per Gustaf, även kallad Pege, var gift med Carolina Johansdotter från Stora Sölebo och hennes släkting Maria var farmor till Ragnar Samuelsson.

Bertils farfar Johan Samuelsson bodde alltså på Lilla Sölebo. Han hade potatismaleri vid Sölebobäcken. Det fanns flera sådana, bl. a. vid Vänga kvarn, och han anlätade Vänga kvarn för rådgivning. Detta potatismaleri har sedermera återuppbyggts som Nohaga stärkelsefabrik. Även vid Mölarps kvarn maldes potatis till potatismjöl. Till potatismaleriet vid Lilla Sölebo kom bönderna med stora lass potatis på hösten och fick potatismjöl med sig hem. Torkugnen, som man eldade under, låg på andra våningen. Bertil minns att man kunde skära stora flagor av den torkade potatisen och grilla

över öppen eld. De kunde kallas "glohopper". År 1916 köpte Johan Samuelsson en elmotor från ASEA. Den kördes från Stora Sölebo på en kärra. Han fick ett bekräftelsebrev och ett tack för att han investerat i en elektrisk motor. Spetsfabriken i Gingri hade byggt ett elverk, så stora delar av bygden fick alltså elektrisk kraft ganska tidigt. Det var liv och rörelse kring potatismaleriet, och i syrenbersån tömdes ett och annat glas. En potatiskällare med vind finns kvar från den här tiden men är nu ombyggd.

August Andersson från Lövås.

När Per Gustaf Andersson hade byggt snickerifabriken och sågen på 1860-talet hade han många anställda. I kyrkböckerna nämns verkmästare Emanuel André med familj och snickare Samuel Andersson André med familj som boende vid Mölarps fabrik men skulle skattskrivas Stora Sölebo. Familjerna kom från Göteborgstrakten. Vidare nämns arbetaren Johan Peter Andersson född 1847 i Torpa och hustrun Anna Karolina Johansdotter med dottern Anna Mathilda. De flyttade sedan in i hustruns föräldrahem Ekalyckan och han blev känd som "Eka-Johan". Dottern Mathilda var den sista som bodde i ryggåsstugan, nu hembygdsstuga. Under Stora Sölebo bodde arbetaren Anders Rupert Magnusson från Varnum och hans hustru Rebecka. De flyttade sedan in i Klockarebolet, och dottern Elin med familj var de sista boende där. Vidare bodde vid Sölebo Alfred Andersson Thulin från Varnum med familj. Släkten Thulin har sedermera betytt mycket för hembygdsforskningen. Det finns yt-

terligare hyresgäster och arbetare vid fabriken, så man undrar var alla bodde.

På torpet Kullen bor torparänkan Maja Jonsdotter född 1822 i Gingri med sin lilla dotter. Hennes far var torpare på Kullen liksom hennes man som dog ung. Maja var marketenterska på Fristad Hed. Hon flyttade sedan från Kullen och byggde huset Mariedal mitt i Fristad. Det blev senare känt som "Fiket" och i dag finns restaurangen Chillers inrymd där.

Bertil Samuelsson t.h. och Hans Råberg.

Pehr Gustaf Andersson dog tidigt och sonen August född 1867 tog över Lövåsens såg. En ny snickerifabrik hade startats på 1890-talet och låg längre upp mot Kröklings kvarn. Det var bröderna Anton, Julius och Albin Andersson som var ägare, och de var söner till förre klockaren i Närunga Anders Magnus Andersson, sedermera frikyrkopredikant i Borås, och hans hustru Britta-Stina. De samarbetade med Lövåsens såg, och brödernas kontor låg på andra sidan vägen mittemot sågen. August Andersson dog 1919. Han var då bosatt på Hagalund. Efter flera ägare, bl. a. Anton Anderssons son Carl Andersson, övertogs Lövåsens såg 1955 av Ragnar Samuelsson. Carl Andersson dog 1956. En av arbetarna vid sågen var Evert Palmqvist, som bodde på Lurkås. Släkten Palmqvist kom ursprungligen från Runarp i Gingri. Vid Mölarps kvarn hade Otto Bylander på Mölarp också byggt ett sågverk, så det fanns konkurrens.

Ragnars son Bertil Samuelsson var född 1943 och är numera bosatt i Västerås. Han har följt renoveringen av Lövåsens såg med stort in-

tesse, och en dag i oktober hälsar han på i Fristad. Han berättar, att han i ungdomen ofta arbetade på sågen, innan han så småningom utbildade sig och flyttade från Fristad. Sågen fick elektricitet i flera etapper. Redan på 1950-talet elektrifierades kantsågen och ett tiotal år senare hela sågen. Den hade dessförinnan drivits av en turbin, men vattentillgången var osäker, och det var mycket läckage från vattenrännan. Den elektriska motorn sattes vid hyveln och drevs på turbinaxeln. Ovanför sågen låg sågdammen, som nu är raserad. Från dammen löpte en vattenränna av trä ner mot turbinen på baksidan av sågen. Man kunde gå längs kanten av rännan. Turbinen kunde manövreras med hjälp av en lång spak, som fortfarande finns kvar. Från sågen leder en dörr ut till en liten plattform, där man med en liten ratt och den långa stängen kan styra turbinen. Från plattformen gick en liten trappa ner till turbinen, som måste rensas ibland. Från början drevs sågen av ett vattenhjul liknande det som nu finns vid Mölarps kvarn. Vid kvarnen finns nu en nybyggd vattenränna från dammen till vattenhjulet, och på samma sätt har det sett ut vid Lövåsens såg. Vattenrännan läckte, och det var också läckage från vallen vid dammen. Bertil berättar, att hans far Ragnar körde mossa från ett kärr i närheten och stampade mossa i vallen för att höja vattennivån någon decimeter.

Pehr Gustaf Andersson med hustru Karolina.

I sågens undervåning finns fortfarande en helt intakt spånhyvel, och Bertil berättar, att den var i gång på 1950- och 1960-talet. Man hade

pimpsten för att vässa klingan på spånhyveln. När vi nu kom i kontakt med den var den fortfarande så vass, att man skar sig. Den färdiga spånen fördes på ett band från undervåningen upp mot gaveln, där man fick plocka undan den för hand, och det fick Bertil ofta göra. Bönderna kom med häst och vagn och körde fram mot gaveln. Över vattenrännan bakom sågen ledde en bro till en liten ö i Viskan bakom sågen, där bönderna kunde vända sina ekipage. De kom även för att hämta sågspån, som Bertil skyfflade ut vid gaveln.

Ragnar Samuelsson köpte skog på rot och fällde och sågade upp stockarna. Sedan blev det mycket lönsågning åt bönderna, och han köpte också virke och sågade och sålde. En kund var ledstångsfabriken vid Mölarp. Vid Mölarp fanns det flera fabriker, och det var ju Fristads första industriområde. Det var många som arbetade vid sågen. Leif Petzäll, prostens son praktiserade i skogen under sin utbildning till jägmästare. Delägare i sågen var en tid Wilhelm Pettersson, Manhem, och Bror Söderlund med sonen Bertil. Vidare arbetade där Bertil Larsson från Tärby samt Kurt Staf.

Ragnar Samuelsson vid hyttan.

Det var kallt på vintrarna i sågen. Men det fanns en liten bod med kamin, där man kunde elda. I boden slipades sågklingor, och där fanns också smörjefat med pump. Vid fönstren i sågen finns anordningar för att skränka sågklingorna. Där var det ljust, så att man kunde se bättre. Bakom sågen mot Viskan fanns ett litet dass, som ses på gamla fotografier. Man kunde se sågen från Mölarps kvarn på dessa fotografier. Växtligheten har varit tät, men där är nu röjt.

Bertil Samuelsson berättar, att fadern byggde hemmet Sylvebo 1932 och att han och hustrun Judith bodde där fram till 1990-talet. Han dog

1997. Det ligger bakom nuvarande Idrottshallen. Vi får också ta emot en gåva till sågens underhåll och avslutar dagen i Fristad med lunch på Chillers på Mariedal, det hus som från början byggdes av Maja på Kullen, det torp som låg vid Mölarp och Lövåsens såg.

Efter Ragnar Samuelsson övertogs sågen av Sven-Arne Johansson, som 2016 skänkte sågen till Fristads hembygdsförening. Efter ett fantastiskt renoveringsarbete har nu sågen fått ett nytt tak och även väggar och golv har åtgärdats.

När man ser på Lövåsens såg i dag, ser man att det finns rester av tidigare byggnader och verksamhet. Fallet kallas tidigt Sågfallet. På den lilla ön i Viskan ser man en fåra som leder till en stenhög. Kan detta vara rester av de åtta vadmalstamper som prosten Olof Reinholdsson hade omkring år 1800? I kyrkböckerna omnämns flera personer boende på Mölarps stamp, och det omnämns också i sockenprotokoll, att det fanns en stamparestuga. Efter prostens död köptes den av kronolänsman Hallman på Åsslätt, som sålde den till socknen. Den flyttades till nuvarande parkeringsplatsen vid Fristads kyrka och blev sockenstuga på 1820-talet och byggdes till. I sockenstugan inrymdes sedan skolan. Per Widell, Emma Johansson och Tholda Svensson var lärare där. Den revs när Majängens skola byggdes, men virket återanvändes i villa Sjökulla på Skalle.

Bakom ramsågen från 1910 finns i undervåningen på sågverket en stensatt fördjupning. Kan det vara rester av en skvaltkvarn? Stolpen på baksidan är troligen av hög ålder, och det finns stensatta väggar som ser ut att vara av äldre datum. Den äldsta dokumentationen är ett brev från 1380, där Bo Jonsson Grip byter bort två gårdar i Fristads kyrkby, Sik och Sölebo samt en kvarn mot andra gårdar. Mölarp hörde till Fristads kyrkby, där Sik och Sölebo ingick.

Det återstår en del arbete för att få ramsågen i gott skick, men vi hoppas kunna få i gång den igen. Då blir Lövåsens såg en mycket viktig del av vår industrihistoria vid Mölarp. Ett stort tack riktar vi till alla dem som bidragit!

Ann-Britt Boman

SÅ MINNS JAG MÖLARP

Vid Åsbovägen mitt i Fristad bor Inga Nilsson i en vacker villa. Hon fyllde 90 år för några år sedan, och vi besöker henne för att få ta del av hennes minnen av en svunnen tid. Fristads Hembygdsförening har renoverat Lövåsens såg och planerar att sätta upp informationstavlor i området vid Mölarp. Hur såg det ut där under förra delen av 1900-talet? Vilka bodde där? Det var det första industriområdet i Fristad och drog till sig en del bebyggelse.

Mölarp's gård.

Inga Nilsson hette före giftermålet Bylander och var dotter till Otto Bylander, som arrenderade Mölarps gård i början av 1900-talet. Hans far hade flyttat dit från Öra 1901, och Otto övertog arrendet 1919. Inga föddes 1924 och i början av 1930-talet började hon skolan i Sockenstugan nära kyrkan. Lärarinna var Tholda Svensson. På vägen till skolan gick hon förbi det pampiga Lövås, och där bodde då kammarherre Fredrik af Sandeberg med hustru och barnen Dick och Jane. Kammarherre af Sandeberg tjänstgjorde ibland på slottet i Stockholm och frun var mycket tillbakadragen och visade sig sällan. Barnen sköttes om av en barnsköterska, och lärarinnan Tholda gick hem till barnen på Lövås och läste med dem. Hon fungerade alltså som ett slags guvernant. Men det finns ett fotografi av barn som leker en ringlek utanför sockenstugan vid den här tiden, och då är Dick och Jane med tillsammans med barnsköterskan. Tydligt skulle de få leka med andra barn ibland. Inga minns också att barnsköterskan klädde ut sig till tomte på en julfest på Majängens skola. Bakom Lövås låg arrendatorsbostaden med ladugården. Det var inte så stor areal som hörde till Lövås, utan det var mest åkern ner mot landsvägen. Där fanns en potatiskällare. Arrendatorer var Per Persson från Molla och sedan Bertil Mann. Trädgårdsmästare på Lövås

var Gunnar Lindén, som senare drev "Fiket" på Mariedal vid vägkorsningen i Fristad. Hans far hade varit trädgårdsmästare hos familjen Rydin på Rydegård vid Spetsfabriken i Gingri.

Mellan kyrkan och Lövås låg Ekeberg, som på annat ställe i tidningen beskrivs av Olof Rydin. De tre bröderna Andersson, Anton, Albin och Julius hade startat Fristads snickerifabrik på 1890-talet. Albin Andersson köpte antagligen en tomt och byggde huset under ekarna, Ekeberg. Där bodde han med hustrun Hulda, och Inga minns, att hon hälsade på dem, när hon var tolv år. En faster hade kommit på besök från Amerika, och de gick dit tillsammans. Ingas far Otto Bylander hade sju syskon, och tre systrar emigrerade till Amerika. En av systrarna, som hette Karin, åkte ensam till Amerika vid 15 års ålder. Där fick hon plats i en miljonärsfamilj, som bara använde sina kläder några gånger. I stället för att de skulle slängas fick Karin kläderna och skickade dem till sin brorsdotter Inga i Fristad. Hon berättar, att hon alltid hade fina konstsilkestrumpor och klänningar. När Karin kom hem sommaren 1936, ville hon att Inga skulle följa med till kyrkan, och det gjorde hon. På hemvägen gick de in på Ekeberg. Karin hade rödrävsboa på sig mitt i sommaren. Hon hade också vackra halskedjor, som Inga fick av henne och fortfarande använder. Karin hade haft polio och använde skena och käpp.

Anton Andersson och missionshuset

Mellan Lövås och Mölarp låg ett hus, där Anton Andersson bodde. Han var en drivande kraft bakom Fristads Snickerifabrik. Det fungerade också som kontor till fabriken, och det sades att det funnits en handelsbod där. Bakom detta hus på en kulle låg ett litet missionshus. Det var rött och en trappa ledde upp mot salen med bänkar, där det längst fram stod en predikstol. Anton Andersson hade mjuka händer och ett långt skägg och såg ut som en profet. Han predikade i missionshuset och hade söndagsskola där. Varje dag gick han ut på morgonen och nös tre gånger mot solen. När hustrun gått bort, hade han en hushållerska som bodde på andra våningen. Hon städade och lagade mat till honom och var på Mölarp och köpte mjölk. Hans far Anders Magnus Andersson och hustrun Brita-Stina kom från Närunga, och Anders Magnus hade varit klockare i Horla kyrka och hade en

Anton Andersson med fru.

stark sångröst. Det sägs att han hade varit kusk hos Ljurska-mjölaren, som blev omvänd och blev en framstående man inom frikyrkorörelsen. Anders Magnus flyttade till Borås och blev predikant i en församling där. Sönerna flyttade sedan till Fristad och startade snickerifabriken, och fadern och modern följde med till Mölarp. Han dog 1926. Ofta hörde man honom sjunga frikyrkosånger, så Anton Andersson hade ett gott arv, där missionshuset vid Mölarp var en del. När Inga var liten, var det alltså ofta söndagsskola. Dit kom sjökaptén Möllers flickor på Otago, Ruth och Febe, Elsa och Maj Palmkvist på Lurkås, Else-Maj, Margit och Inger från Oshagen och ibland Johan Lindbergs barn på Skalle, Arne, Lilly och Göran. Sjökaptén Möller hade varit på Nya Zeeland några år, så husets namn var hämtat därifrån. Han tillhörde Plymouth-bröderna och var ganska sträng. Ibland var det söndagsskola hos Selma Lundström på Ekedal eller hos Hulda Friberg på Viskaberg, och lärare var handlarns fru i Komlösa eller Elsa i Dalen.

Missionshuset brann upp på 1940-talet. Inga minns att militären låg ute på Mölarps ö i ett skogsparti i bivack men hade kläder och förråd i missionshuset. Två kockar lagade mat

i Bylanders kök på Mölarp, där de hade sina kantiner. Det blev ganska trångt, för det skulle vara både middag, kaffe och kvällsmat. För officerarna dukades det i Bylanders matsal på Mölarp.

Om man fortsatte den lilla vägen förbi Mölarp bort mot Kröklings kvarn, så kom man till det lilla röda huset Viskadal till höger om vägen, där Karl Lundberg bodde med sina systrar. De hade krås och broscher och var alltid elegant klädda. Inga gick dit med mjölk från gården, som hade många mjölk kunder. Mittemot låg Viskaberg. Där bodde systrarna Hulda och Olga Friberg med sin far. Olga gifte sig med Oskar Svensson på Spetsfabriken och fick döttrarna Gunborg och Lisa. Bakom Viskaberg mot Lövås till låg Ekedal, och där bodde systerkonen Karl och Selma Lundström. Karl Lundström gifte sig sedan med Beda på Annero i Sparsör, och de fick sonen Ingvar Lundström, som många år var präst i Fristad och sedan i Sandhult. Karl Lundström var mycket religiös och syntes ofta ligga på knä och be i backen upp mot Lövås. Selma Lundström var rolig och spred glädje omkring sig. Hon bjöd ofta på polkagriskarameller. Man fick alltid sitta i finrummet, när man kom på besök.

Efter Selma Lundström bodde där en skogvaktare Erik Fredriksson med hustru Ellen. Han flyttade huset och byggde källare under huset. Senare arbetade han på Femo-verken.

Lite längre bort låg Hagaberg. Där bodde Kalle, som alltid var klädd i kubbhatt, med sina döttrar. En dotter var gift Smedberg.

Om man följde vägen förbi Mölarp mot landsvägen kom man till Sandbäcken, och där bodde August och Alma Johansson. Deras son Hadar Sandbäcker gifte sig med Ingrid Pettersson på Asklanda, syster till kommunalmanen Sven Pettersson, och Helge Sandbäcker var en av grundarna till Fristad Express. System Karin var gift med Alf Stockedahl.

Längre bort bodde svarvarn Linus Johansson med hustrun, som kokade karameller. Svarveriet låg på Mölarps ö mittemot kvarnen, och ett vattenhjul i en liten åfåra drev svarveriet. När Manfred Flyckt en gång köpte ved av Otto Bylander, så lämnade han en tavla som betalning, och Bylander ville ha svarveriet med vatten-

hjulet som motiv. Det fick han, men tavlan är tyvärr borta. Närmare landsvägen bodde Alma Parad.

När Inga var ung

När Inga var ung, hade man mycket roligt. Kusin Elsa på Lurkås och Bengt Ekberg och Erik Nilsson och några fler klädde ut sig till lussegubbar vid Lucia. Det är en äldre sed än Luciafirandet. Ungdomar klädde ut sig och fick kanske något av folk som de besökte. Lussenatten var under den gamla kalenderns tid årets längsta natt. Som en eftergift åt moderniteten hade ungdomarna med sig en vevgrammofon och spelade skivor eller rättare sagt den enda skivan de hade. Inga Nilsson har fortfarande kvar grammofonen. Likaså tog man med sig den till Kröklings hage första maj och "majade" och hade med sig mariekex och sockerdricka. Där satt man på en filt i vårsolen och njöt av tillvaron. En av skivorna till grammofonen hade spelats in av Amandus Petterssons bror i Amerika, och brodern hade med sig den, när han kom hem och hälsade på. "Mandus" var yngst av 19 barn till gästgivaren C. P. Pettersson, och flera av hans syskon hade emigrerat till Amerika.

Viskadal.

Inga Nilsson berättar avslutningsvis lite om hur Erik Nilsson och Åke Johansson startade verksamhet vid Eriks föräldrahem på Fridhem 1947. De göt ventiler och annat i metall, men den gamla ladugården brann upp. Då började Åke sälja möbler, lampor och gardiner och Erik byggde upp FEMO-verken, Fristads Elektromekaniska. Som mest var det 36 personer som hade arbete på fabriken, och det var även verksamhet med en automatsvarv på nuvarande Fristad Plast. Men allt detta får bli föremål för en egen artikel. Vi tackar Inga för vad hon har berättat och lovar att återkomma.

Ann-Britt Boman

TILL ER SOM SÅG LÖVÅSENS SÅG!

Till männen som har fixat Lövåsens såg,
turalleri, turallera
vi riktar ett tack från vår innersta håg,
turalleri, hurra.

Ni har nästan gjort en omöjelig sak
när ni nu givit den sågen ett tak, turalleri,
turallera, turalleri, hurra!

Till Björn med grävskopan ett särskilt tack,
när Du kört runt där och framåt och back.
Taket blev rivet och bjälkar kom dit,
blev fästa med dymlingar, spikar och nit.

Och Sven han har klurat och löst problem
och alla har jobbat och lagt på en rem.
Ett gäng som detta det är unikt
och inget annat lag är det likt.

Sven-Åke har mejlat och hållit ihop
och snart ni fixade hemsk turbingrop,
så ställningar kunde fås upp utan sol
och ingen föll ner i en sugande pöl.

Tack alla som har strävat på varje dag!
Turalleri, turallera!

Hans, Börje, Leif, Lennart— alla tog nya tag,
turalleri, hurra!

Lars-Olof, Jan-Olof och Sune Fridén
och ännu flera - vi hurrar för dem! Hipp, hipp
hurra! Hipp, hipp, hurra! Hipp, hipp, hurra,
hurra!

Ekeberg – ett välkänt hus i Fristad

av Olof Rydin

Inledning

Enligt uppgift är Ekeberg byggt 1909, på fastigheten Sölebo, av en man som hette Albin Andersson. Ekeberg blev sedermera ett av de första husen i Fristad som fick elström eftersom det enkelt kunde kopplas in på elledningen som drogs mellan Lövås och Prästgården.

Hus med atmosfär

Att gamla hus har en atmosfär är väl de flesta överens om. Att det även kan finnas sådant som vi inte kan förklara med våra sinnen, avfärdar många som rent nonsens! Var och en får naturligtvis tro vad den vill.

Skrivaren av dessa rader bodde i Ekeberg mellan åren 1959 och 1969 och kan bara berätta vad han själv och hans föräldrar sett och upplevt.

Vi kastar oss nu in i handlingen och tiden är några år in på 1960-talet.

Luckan

Från vinden hörs tunga steg. Jag märker att ljudet närmar sig det ställe i taket där luckan upp till vinden finns. Luckan sitter ovanför avsatsen vid trappan ner till första våning.

Vindsutrymmet har alltid känts otäckt för mig trots att där är tomt så när som på en massa sågspån och expansionskärlet till värmepannan.

Men ... det känns ofta som om det finns något mera där uppe, något som vi inte kan se med våra ögon...

Nu hörs stegen helt nära luckan och jag känner skräcken komma krypande. Samtidigt som jag är rädd och helst inte vill titta upp mot luckan så är det som en osynlig kraft tvingar mig att titta mot den i alla fall.

Ljudet av stegen upphör och jag drar en lättnandets suck, då var det inget farligt! Precis när jag tänkt denna tanke, ser jag hur luckan sakta börjar röra sig och glida iväg åt sidan...

Mitt i mitt eget skrik vaknar jag och sätter mig upp i sängen. Genast förstår jag att det bara var en dröm och att det är morgon, för jag ser att mamma och pappas sängar är tomma samtidigt som jag hör mamma slamra och stöka nere i köket. Mamma har

Ekeberg en dag i början av 1960-talet

som vanligt gått upp tidigt, hämtat två kantiner med koks ute i koksboden och laddat pannan så att den skall stå sig under dagen. Pappa har säkert redan gått till sitt arbete.

Jag stiger upp och tar på mig mina kläder. Dörren mellan sovrummet och trappavsatsen är alltid öppen och eftersom jag har den hemska drömmen i minnet så kan jag inte låta bli utan tittar upp mot luckan till vinden, trots att jag så väl vet att den aldrig används. Ingen av oss har någon anledning att vare sig klättra upp där eller ens röra vid luckan i taket.

Min blick blir omedelbart som fastnaglad mot taket, för nu ser jag att luckan ligger på sned över öppningen! Samtidigt som jag skriker kastar jag mig nedför trappan och springer fram till mamma som ser både förvånad och lite rädd ut där hon står i köket.

Var slutade drömmen och vad vaknade jag egentligen av? På kvällen lade pappa luckan tillrätta igen över hålet i taket och han kunde inte begripa hur den hade kunnat flytta sig på det sättet under natten.

Nämnas bör också att pappa vid ett flertal senare tillfällen berättade att han hört tunga steg från vinden när han då och då låg vaken på nätterna...

Trappan

Det är inte ofta jag behöver vara ensam hemma men denna dag är pappa som vanligt på jobbet och mamma har gett sig iväg för att uträtta ett snabbt ärende. Jag sitter vid köksbordet och ordnar med mina leksaker.

Plötsligt hör jag ett ljud från övervåningen, men försöker intala mig själv att det bara är något jag inbillar mig bara för att jag är ensam. Några minuter senare hörs det ljud igen och nu är det tydliga steg, det är någon eller något som rör sig däruppe. Jag tittar ut genom köksfönstret i förhoppningen att få se mamma komma gående men hon syns inte till ännu.

Bara nu inte det där som rör sig däruppe kommer nedför trappan, tänker jag, men i samma ögonblick hör jag det välbekanta knarrandet från det översta trappsteget. Jag har ju gått i denna trappa så många gånger så att jag lärt mig precis vilka steg som knarrar och exakt hur de låter.

Nu känner jag hur rädslan börjar gripa tag i mig på allvar, vad skall jag göra, skall jag sitta kvar eller försöka springa ut? Kommer jag att hinna öppna dörren?

Knarrandet hörs igen och nu är det från det avsmalnande steget i mitten av trappan! Från min plats i köket kan jag inte se trappan eftersom den slutar i den lilla hallen utanför köket, så jag kommer inte att kunna se vad det är som kommer förrän det/den står i dörröppningen in till köket.

Jag känner mig nu alldeles stel av skräck och när jag hör ett tydligt knarrande från trappans nedre del så bestämmer jag mig! Om jag hör ett enda litet ljud till så hoppar jag rakt ut igenom glaset i köksfönstret!

Men, inget mera ljud hörs, det är nu dödstyst i hela huset! Stel och orörlig som en pinne av rädsla sitter jag och väntar på nästa ljud och det känns som om jag inte kan röra mig ur fläcken även om jag vill!

Efter, som jag tycker, en väldigt lång stund kommer mamma tillbaka. Naturligtvis går hon genast och tittar efter, men ingen utom hon själv och jag finns vare sig i trappan eller någon annanstans i huset, ja det vill säga, ingen som vi kan se i alla fall...

Ringklockan

Det är kväll och mamma och jag är ensamma hemma. Detta är alls inget ovanligt för pappa är ofta borta på sammanträden i jobbet. Plötsligt ringer det på dörren. Köksingången har ju ingen ringklocka utan nu är det någon som vill komma in via "finingången". Konstigt, att vi inte sett eller hört något, dels är det en lång grusgång dit fram och dels knarrar den gamla trätrappan så att det alltid brukar märkas när någon är på ingång den vägen.

Mamma öppnar men utanför är det tomt, inga spår syns på grusgången och allt är tyst och stilla...

Om nu läsaren av detta tillhör tvivlarnas skara så kan skrivaren upplysa om att ovanstående händelseförlopp upprepades flera gånger och vid olika tillfällen till och med på vintern när det borde syns spår i snön...

Den som ringde på dörren var inte synlig för oss...

Ansiktet

Längst upp på husets gavel finns ett litet kvadratisk fönster in mot vindsutrymmet.

En kväll när vi kommer hem och pappa kör uppför kullen framför huset känns det som om en osynlig kraft dirigerar min blick upp mot vindsfönstret i gaveln. Jag känner nu hur hela min kropp blir iskall för fönstret är inte svart och tomt som det vanligen brukar vara, i fönstret syns ett ansikte som är alldeles blekt, ja nästa vitt... Till saken hör också att både mamma och jag såg ansikten i flera av husets andra fönster vid olika tillfällen.

Ja, nu har läsaren serverats några av alla de händelser som för alltid satt sig i skrivarens minne. Men denna artikel skall naturligtvis inte enbart handla om det oförklarliga utan även ge en allmän bild av hur det var att bo i Ekeberg under 1960-talet.

Bekvämligheter

I huset fanns under vår tid bekvämligheter såsom vattenklosett, tvättställ samt ett fast badkar som murats in mot den kaklade väggen. Även på andra våning fanns ett tvättställ i det norra rummet vilket ofta kom till användning när pappa arbetade med framkallning och förstoring av fotografier. Tvättstuga saknades däremot, vilket gjorde att

mamma måste åka iväg med tvätten till en "allmän" tvättstuga, först i Prästaskogshusen i Fristad och senare i Borgstena.

De första åren eldade vi med koks på vintern och vid behov, med ved, under sommaren. Koksen bars in med speciella konformade kärl som hade två handtag för att underlätta när koksen skulle hällas ner i pannan. Senare monterades elpatroner in i pannan, det blev bekvämt men oerhört mycket dyrare... Pannrum fanns inte utan pannan stod inne i köket strax intill elspisen.

Ett litet kylskåp satt inpassat i ett av köksskåpen och kylskåpet hade ett frysack som precis lagom rymde ett enda glasspaket. Kylskåpshandtaget hade förresten en tryckknapp och såg ut precis som ett bilhandtag!

Utanför köket fanns ett skafferi med ett litet kvadratisk fönster som vette åt köksingången. I skafferiet fanns plats för bara en person åt gången.

Åskledaren

I samband med reparation av TV-antennen fick pappa höra att den åskledare som satt på skorstenen snarast borde tas ner eftersom den annars istället kunde suga till sig åskan! Pappa undrade naturligtvis varför och fick då beskedet att åskledaren var för klen och att det var säkrare utan den. Ledningen från åskledaren gick ner på baksidan av huset och var där ansluten till en nedgrävd plåtbit.

Flera gånger drabbades vi av kraftiga åskväder på natten som ibland kunde hålla på i timtal. Vi vågade då inte vara kvar i sovrummet på andra våning utan satt i bilen utanför huset iklädda våra pyjamas!

I händelse av brand fanns visserligen en säkerhetsanordning i form av en sele med ett rep som man skulle fästa i en stor krok under sovrumsfönstret och sedan kunna fira ned sig till marken bakom huset. Vi vågade dock aldrig prova detta arrangemang, som i vilket fall som helst nog inte hållit för min pappas kroppsvikt.

På tal om åska så var jag ofta orolig att huset skulle brinna ner. När vi åkte på semester så lade jag in mina käraste leksaker i kakelugnen på andra

våning. Jag hade nämligen sett på bilder på nerbrunna hus där bara skorstenen stod kvar...

Innanfönstren

I garderobsutrymmet längs med husets baksida förvarades innanfönstren under den varma årstiden. Fram på höstkanten plockades fönstren fram och sedan mamma rengjort dem så var det min uppgift att hjälpa till att få dem på plats. Fönstren var märkta, så vi visste precis var de olika fönstren skulle sitta. När de sedan kommit på plats så fastgjordes de med stora mässingsskruvar.

**Innanfönstren är monterade
På termometern sitter en talgoxe!**

För det stora perspektivfönstret utåt vägen behövdes inget innanfönster eftersom detta fönster var det enda i huset som hade dubbla glas. Vid detta fönster satt ofta pappa och jag och spanade mot vägen och räknade bilar. 4st PV, 5st Folkvagnar, 1st DKW, 2st Opel, 1st Isabella o.s.v...

Grindar

Närmast huset fanns en tredelad metallgrind som under vår tid bara användes att promenera igenom. Man behövde då bara öppna den

mittersta delen. Gångjärn och låsmekanism smordes regelbundet av pappa som inte gillade något gnissel! I bortre delen av tomten, mot växthuset till, fanns en tvådelad grind som nästan alltid stod öppen. Det var här pappa, och även de som besökte oss med bil, körde in.

Här syns "rundelen" med sitt staket samt den tredelade järngrinden mot vägen

Spännande omgivning

Den starkt kuperade trädgården var spännande tyckte jag. Backen nedför kullen användes på sommaren till lådbilar och vintertid för tefat-, bob och skidåkning. Ofta kom mina skolkamrater hem till mig och de tyckte nog att vi bodde på ett spännande ställe. På åkern bakom huset bildades ofta en lite sjö som passade utmärkt som skridskobana.

Ibland gick vi på upptäcktsfärd i parken bakom huset. Här fanns en del mer eller mindre igenväxta gångar, mindre stigar och små parkbänkar här och var. Parken hörde dock inte till Ekeberg utan till Lövås där direktör Artur Persson, ägaren till Ekeberg, bodde.

Forngrav

Framför huset, högst uppe på kullen finns en forngrav. Ibland kunde det hända att vi använde forngravens stenar till att sitta på när vi skulle dricka kaffe/saft på sommaren. Jag tyckte alltid att det kändes lite otäckt när jag tittade ner mellan de stora stenhällarna, i min fantasi föreställde jag mig att jag skulle få se en död människa ligga därnere. Pappa hade i stränga ordalag förbjudit mig att peta och gräva mellan stenarna vilket jag heller inte gjorde, mer än kanske bara lite försiktigt en eller ett par gånger... Men, att VETA att det fanns en grav med döda människor i, så nära vårt hem kändes otäckt för mig!

Besökare som föll pladask

En kväll när pappa och jag som så ofta höll till i det vi kallade skrivbordsrummet på övervåningen hördes ett knastrande ljud mot fönstret. När pappa gick ner för att se vem det var som kastat sten på rutan, möttes han av en omtumlad polis utanför.

Polisen hade först knackat på köksdörren men när vi inte hörde honom hade han kastat lite grus mot fönstret. Så långt var allt gott och väl men sedan hade han gått baklänges i mörkret och ramlat över det låga staket som omgärdade rundeln närmast huset. Därefter hade han kasat utför stenpartiet och hamnat på gräset nedanför, men till all lycka utan att skada sig!

Nu undrar väl läsaren vad polisen hade för ärende till oss på kvällen? Ja, det var inte för att sätta pappa bakom lås och bom, utan det hela gällde något av de barnavårdsärenden som pappa var engagerad i genom jobbet.

Vid ett annat tillfälle var min farmor på besök. Hon rörde sig alltid med hastiga rörelser, så när hon skulle forcera trappan utanför köksingången ner mot uthuset, så snubblade hon och föll huvudstupa nedför...

Pappa blev jätterädd men strax hördes farmors röst där nerifrån buskarna vid slutet av trappan. Hon hade rullat ända uppifrån och nedför den ganska branta stentrappan, som helt saknade räcken, utan att slå sig det minsta!

Tala om att ha änglavakt...

Uthuset

I uthuset fanns två avdelningar, i den vänstra mindre delen förvarades koks i en stor träbinge och i uthusets högra del, som vi kallade vedboden, förvarades ved, cyklar, skidor m.m. Här hade pappa dessutom inrett en snickarhörna med hyvelbänk, färgskåp m.m. För att få bättre ljus hade han satt in ett fönster i väggen bakom hyvelbänken.

Under uthuset fanns en matkällare med ingång utifrån baksidan. Bjälklaget var emellertid dåligt och svajade så vi vågade inte gå längst in i vedboden av rädsla för att ramla rakt ner i matkällaren!

Brunnar

Strax bakom huset fanns den gamla vattenbrunnen. På dess trälock låg en stor sten så att varken jag eller andra barn skulle kunna ramla ner i brunnen. Längre ner på tomten fanns avloppsbrunnen, gjord av stora cement-ringar. Ibland svämmade den över och en gulaktig geggamoja spreds över gräset därnere... Inte så trevligt för oss men möjligen bra för vinbärsbuskarna i närheten?

Vatten fick vi från en djupborrad brunn (30m) belägen under golvet i den del av huset som vi kallade pumphuset. I pumphusets tak fanns ett runt lock genom vilket man förmodligen fört ner brunnsborren?

Här fanns också en hög tubformad "sak" som innehöll sand i olika grovlekar. Detta var en apparat som renade vattnet och hade installerats något år efter att vi flyttat in i huset. Om inte mitt minne sviker mig så var hela apparaten grönmålad. Ja, som tidigare sagts så var ju detta på 1960-talet alltså på den svartvita tiden(!) när ingen ännu visste vilken färg det var på Disneys tomtar i TV på julafton!

Pumphuset användes förresten av mamma inför varje jul eftersom hon där hade ett stort träkar i vilket lutfisken bereddes. Min del i lutfiskberedningen var att först såga den torra fisken i lämpliga bitar.

En vinterdag år 1962

Råttor, möss och andra djur

Förutom oss tre i huset så var det befolkat med ett okänt antal råttor och möss! Dessa uppehöll sig gärna såväl på vinden som i väggarna. Ljuden från råttorna var välkända av oss och således lätta att

skilja från en del andra ljud som vi aldrig fick någon förklaring till...

Nästan dagligen hörde vi hur en eller flera råttor hasade ner i väggen mellan trappan och rummet utåt vägen. Ett annat favoritställe för dem var den skrubben inne på toaletten där varmvattenberedaren fanns. En gång stod jag öga mot öga med en råtta, när jag öppnade dörren dit. Vem av oss som blev mest rädd kommer aldrig att bli klargjort, men den ene av oss skyndade sig att stänga dörren och springa därifrån...

Trots allt förekom det sällan att någon råtta eller mus kom in till oss i lägenheten. Mig veterligt hände det bara två gånger, den ena gången var det skafferiet som fick påhälsning och den andra gången var det köket.

Den mus som kom in i köket drabbades dock av en ond bråd död. Sedan mamma ropat i högan sky blev musen så rädd att den klättrade upp på spisen och försvann in under den löstagbara plåten närmast plattorna. En elektriker fick sedan komma och byta ut den kortslutna spisplattan och avlägsna de brända fragment som då återstod av musen...

Nere vid golvet på första våning hördes sällan några ljud från råttor. Kanske tyckte de att det var för kallt därunder nära berget? Golven var förmodligen nästan utan isolering och därmed iskalla på vintern och jag fick absolut inte sitta och leka där för länge, i alla fall inte under den kalla årstiden. Detta var synd för den lagom mönstrade "korkmattan" i vardagsrummet var perfekt att köra leksaksbilar på!

När vi ändå är inne på ämnet djur så uppstod en obehaglig situation när jag ombads att gå och hämta en sak i matkällaren under uthuset.

Matkällaren hade dubbla dörrar med ett mellanrum på kanske en halv meter. När jag öppnade den inre dörren var det första jag fick se en spindelfamilj vars medlemmar var både stora och ludna. Tror att mamma såg skräcken i min blick när jag sedan kom inspringande till henne i köket.

I trädgården kunde vi då och då se såväl rådjur och fasaner ströva omkring. Fågellivet var rikligt vilket särskilt glädde min mamma. Ett tag hade vi dagliga besök av en talgoxe som gillade att sitta överst på fönstertermometern utanför köket. Ekorarna var också ganska närgångna och en gång hade vi en som tassade runt en stund inne i vardagsrummet! Några älgar minns jag inte men däremot när en flock lösa kor invaderade trädgården. Den gången vågade varken mamma eller jag gå ut...

Stormen 1969

Sista året vi bodde i huset blev det en svår storm frampå höstkanten. Jag sprang mellan de olika fönstren och såg hur det ena trädet efter det andra föll utanför.

De stora glasade ramar som lagts på hög framför växthuset, lyftes iväg flera meter upp i luften av vindarna och landade sedan med ett brak så att glassplittret yrde runt om dem!

Snart föll också ett träd som drog med sig elledningen bakom huset. Mamma fick därmed en massa extrajobb och var tvungen att laga mat på spritkök och elda med ved i pannan igen. Vid denna tid hade huset nämligen moderniserats med elpatroner i pannan.

Det värsta var nog att vi inget vatten hade i kranarna längre, för att få upp vatten ur den djupborrade brunnen krävdes ju elström till pumpen... Pappa lånade då en 50 liters mjölkkruka och hämtade vatten i den nerifrån Sölebo. Det tog sedan en dryg vecka innan vi äntligen fick strömmen tillbaka.

Återbesöket

En sommardag observerade jag att man börjat byta ut de vackra gamla fönstren på Ekeberg. Jag har under många år tänkt att det skulle vara roligt att få komma in och se hur det ser ut i min barndoms hus och detta med fönstren kom nu att bli det som fick mig att ringa på. Jag kände att jag bara måste be dem att åtminstone inte kasta bort de gamla utbytta fönstren. Det blev dock ingen rundvandring vid det tillfället men det sades att jag var välkommen en annan gång.

Tiden gick men så i början av juni 2016, hade jag äntligen gjort upp om ett besök hos det trevliga unga par som sedan några år äger Ekeberg.

Att för första gången på fyrtiosex år stiga in över tröskeln och sedan få titta runt i huset, väckte verkligen starka känslor till liv hos mig. Naturligtvis hade mycket ändrats men en hel del av det gamla fanns ändå kvar såsom exempelvis den vackra kakelugnen på andra våning samt vissa innerdörrar.

Bara ett barns fantasier?

Läsaren av denna artikel kan naturligtvis välja att avfärda en del i den som bara ett barns livliga fantasier? Det bör dock påpekas att skrivarens egna föräldrar också upplevde saker och ting i huset som de aldrig kunde ge någon förklaring till...

Nu undrar kanske läsaren om jag inte frågade de nuvarande ägarna om de märkt något konstigt eller oförklarligt under de år de själva bott i huset? Självfallet kunde jag inte låta bli att fråga...

Men, beskedet blev att de INTE märkt något konstigt eller oförklarligt, vilket på sätt och vis känns både lugnande och skönt tycker jag.

Förmodligen har "det osynliga" redan för länge sedan lämnat Ekeberg!

Ekeberg i december 2016

AKTIVITETER LÄNGS KULTURSTIGEN

Efter att vi vandrat kulturstigen några gånger och konstaterat att den var väldigt igenslyad och att flera skyltar var nästan oläsliga, försökte vi få igång några arbetsgrupper. Vi var några som var ute och røjde varje år.

Nyröjda hålvägar vid Sankes backe

2015 utkom boken Borås friluftsguide. Under rubriken "Fristad" beskrivs kulturstigen som en vandringsled för dig som har ett stort historieintresse. Skötselansvarig är Fristads hembygdsförening. Jag kände ett starkt engagemang för att få kulturstigen mer uppmärksammas. För detta krävdes dels en ordentlig røjning, dels nya skyltar. Vi skulle kunna söka utvecklingsbidrag från Borås stad. Jag satte ihop en skrivelse efter att vi hade diskuterat detta i styrelsen och Ann-Britt Boman skrev under. Vi ansökte om 17.000 kronor och detta fick vi beviljat!

Min man Sven-Åke och jag började gå igenom texterna på alla skyltar. Jag förkortade och justerade och tillsammans arbetade vi igenom alla. Sven-Åke tog en del nya foton och kompletterade skyltarna med. Sen var det dags att kontakta olika firmor, som skulle kunna göra hållbara skyltar. När kvalitet och pris var överenskommet, skickade vi in underlaget så som det skulle se ut. Alla skyltar har försetts med FHF:s adress till hemsidan. Diskussion pågår om att förse dem med QR-koder.

Stolparna till skyltarna var också i dåligt skick. Vi undersökte olika alternativ och köpte in material. Sven-Åke stod för det praktiska arbetet – såga, snickra o.s.v. Sune Fridén och Sven-Åke satte upp alla nya skyltar.

På styrelsemöte bestämde vi en dag för røjning med röjsåg, grensaxar, sekatorer m.m. och 10 personer hjälptes åt. Det gjorde susen! Vi hade också sett ut en lämplig plats för "fikapaus". Sune Fridén snickrade ihop ett rejält bord med tillhörande bänkar – en suverän konstruktion!

Söndag 11 september 2016 var det dags för programpunkten "vandring på kulturstigen". 33 personer deltog och vid "fikapausen" förklarades kulturstigen återinvigd med en skål i cider.

Den nya rastplatsen vid Sibbarp

2017 är det 20 år sedan invigningen. Vi har olika förslag inför firandet t.ex. tipspromenad, konst i naturen, dramatisering vid Galgbacken etc. Kanske kan vi också göra en kortare vandring för barnfamiljer med något lockande. Vi har i styrelsen pratat om att lägga in en vandring längs kulturstigen varje år, eventuellt med olika teman. Det är nog lämpligt att också lägga in en dag för røjning – gräs och sly växer ju upp varje år. Preliminär planering för 2017 är en vandring i maj.

Vacker natur och intressant kulturhistoria!

Britt-Marie Johansson

Stigen går längs Svensån vid den vackra Hörkullebro

*-symbolen
för ett
boende
med miljö-
tänkande!*

Fristadbostäder AB, Box 91, 513 21 Fristad Tel 033-22 25 50
Fax 033-22 25 55 E-post info@fribo.nu Hemsida www.fribo.nu

KAFFE MED DOPP, KONST OCH HANTVERK VID MÖLARP

Så har vi kunnat bjuda på utställningar i Mölarps Kvarn ännu en sommar, med början på nationaldagen. Det bjöds på Sverigebakelse, nationaldagstal och musik av Fristads underhållningsorkester, blomstervandring på ön. I Kvarnen ställde Anette Ringvall Borås ut målningar, hon har tidigare gästade oss med betonggjutning.

I Kvarnkammaren fanns Lisbet M Holmberg. Hon driver ett krukmakeri med presenthörna i Äspered. Dit är man välkommen för att handla keramik. Första söndagen i juli var det dags för Anita Sundén Andersson från Varnum att visa upp sin konst. Mölarps ö har stor betydelse för Anita, där hon ofta promenerar med sin hund och hämtar inspiration till sina målningar. Anita växte upp i Sparsör och är pensionerad sjukgymnast. Hon visade många små oljemålningar, akvareller och pasteller.

Nytt för sommaren var att det gräddades våfflor till kaffet.

Kossor och Änglar fyllde Kvarnen och Kvarnkammaren i augusti. En **KOM**isk utställning, **KOMP**isar emellan. Anja Ahlvik Sparsör, med bilder i blyerts, akvarell och akryl föreställande kossor, cyklar och naturupplevelser. Under tecknad, Anne-Marie Åsbrink Sparsör hade gjort stora stickade Änglar för trädgård och lusthus, handmålade bokmärken och **KO**änglar! En trappa upp i Kvarnen visade Lars-Olof Johansson från Fristads hembygdsförening bilder tagna från sin resa i Nordkorea. Avslutningsvis i september, med pajer till kaffet kunde vi se akvareller i Kvarnen av Kerstin Sandberg Fristad, tidigare medlem i målargruppen Penseldragarna. Hon har deltagit i många utställningar i Sjuhäradsbygden. I hembygdsföreningen är hon aktiv i kaffekommittén. I Kvarnkammaren kunde man njuta av virkat och stickat hantverk. Marie Deewoody har inspirerats av resor till Island. Stickar i islandsgarn, vackra mönstrade tröjor, mössor, väskor m.m. Hon hade också smycken av egen design. Marie bor i Sandhult och återkommer i år med sin man, Mats Kärrstedt.

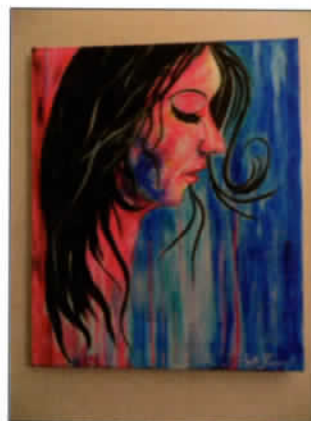
Då visar de en mix av målningar och konsthantverk, det ser vi fram emot i september.

Vi har några platser kvar för utställare. Intresserade – hör av er till undertecknad.

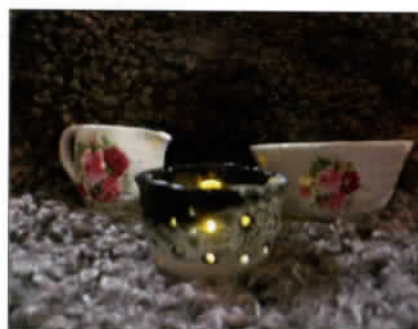
Text och bild
Anne-Marie Åsbrink
Kvarnkommittén
Telefon: 033-260065

I väntan på kaffegäster

Anette Ringvall

Lisbeth M Holmberg

Gunilla med våffelgäster

Anja Ahlvik

Anita Sundén Andersson

Kerstin Sandberg

Utplacering av tipspromenadsfrågor

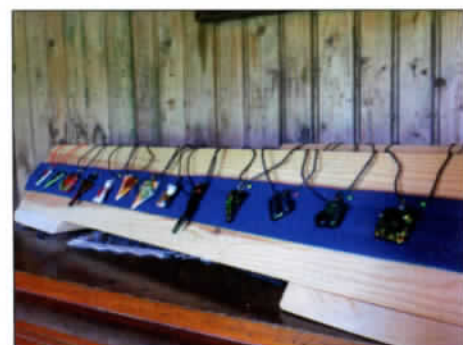
Här startar tipspromenaden

Marie Deewoody

Anne-Marie Åsbrink

Marie Deewoody

TANKAR I TIDEN

Under år 2016 har hembygdsrörelsen firat 100-årsjubileum men också blickat framåt. Vilka är visionerna för framtiden? Och det är nog just så som vi ska arbeta. Vi ska ha med oss erfarenheter och kunskaper, använda dem där vi är och se hur vi kan anpassa dem till framtidens krav och förhållanden – blicka bakåt, lev i nuet och ha visioner för framtiden! Då får vi ett helhetsperspektiv, och vi får meningsfullhet och sammanhang i livet. Vad vi behöver är just helheten i en splittrad värld.

Det talas inom psykologin om att människor har behov av Kasam. Det står för hanterbarhet, begriplighet och meningsfullhet och gör oss mer motståndskraftiga mot stress. Om vi kan hantera livet omkring oss och ser att vi har resurser att hantera det, ger det oss tillfredsställelse. Hembygdsföreningarna är ofta ett nätverk i den egna omgivningen och skapar identitet för bygden. Tillsammans i en gemenskap kan man visa på och bevara byggnader och kulturminnen som skapar eller bidrar till identiteten. Vi kan skapa tillfällen att mötas och ha trevligt tillsammans. Människor utträttar något med egna resurser. Försöket att kartlägga det ideella arbetet i tid visade, hur många som är involverade i detta. Hembygdsrörelsen är ju en av Sveriges största folkrörelser, och historien har visat, vilken betydelse folkrörelserna har haft i landet.

Begriplighet är en stor faktor för att ha ett bra liv, och den lokala historien ger just begriplighet åt vad som hänt och vad som händer. Vi får perspektivet bakåt och ser hur tidigare generationer levde och kan jämföra med vår egen tillvaro. Då kommer även tankarna och funderingarna inför framtiden.

Meningsfullheten innebär att vi försöker få vårt liv att hänga ihop. De existentiella tankarna om livets mening vill vi kanske gärna slå bort, men de finns där i alla fall. Ett helhetsperspektiv bakåt och framåt ger sammanhang. Vi blir länkar i en kedja. Många släktled har levt före oss och kommer förhoppningsvis också efter oss. Vad lämnar vi efter oss åt dem? Där kan hembygdsrörelsen samverka med de ansträngningar som görs för att skapa ett samhälle som inte slösar med jordens resurser. Släktleden före

oss levde på ett jordklot, men vi behöver fler för att tillfredsställa de behov som skapats.

Hembygdsrörelsen är bra för människan och för vår jord. Låt oss bidra med det vi kan!

Ann-Britt Boman

VART ÄR VI PÅ VÄG I TÄMTA?

Med ett par års mellanrum blir det under ett par mörka vintermånader glädje och fest i samlingslokalen i Tämta, då Tämta-revyn ger flera uppskattade föreställningar. Christer Benjamínsson och Magnus Persson är ett par gamla stöttepelare, men flera nya har tillkommit. Alf Almgren agerar och spelar dragspel och Ingrid Lindh spelar piano.

Revyn är en blandning av stort och smått och nära och fjärran från stickkaféet i Tämta till jordens klimatkris. Den siste mjölkbonden ironiserar över kornas obetydliga betydelse för klimatet och spolar så småningom ner Arla-direktörerna i tågtoaletten. Orangeriet och vattenrännorna i Borås, Götalandsbanan och TV-masten i Häglared är annat som blir föremål för skämt och gyckel. Och våra mobiltelefoner är naturligtvis en källa till förundran. "Vi pratar inte med varann, trots att vi har blå tand". Salve Kwick och Hanna Plåstersson har mycket att säga om vårt överdrivna behov av skydd och trygghet, och ibland blir samtidssatiren riktigt vass. Vart är vi på väg? – den frågan blir aktuell i Tämta-revyn.

Ann-Britt Boman

FRISTADSTOFILER FRÅN 30-50 TALET.

I Skalle, på den tiden mittemot Majängens skola, bodde en gammal tant, Alma Parad. Som ung hade hon varit barnmorska. En syster till henne utvandrade till Amerika på 1870-80-talet då det var dåliga tider i Sverige och en bror dog i tuberkulos som så många andra då. Nu bodde hon ensam i sin lilla stuga, 99 år och nästan blind.

En gång skulle min morbror Anders ta med henne och min mormor Anna Sundén på en biltur. Bilen, en T-Ford, var hög och hade ett trappsteg för att komma in i den. Tant Alma klev först upp på trappsteget, därefter på golvet och ännu ett steg upp på baksätet. Där stod hon nu och klagade över att det var så lågt i taket på dom moderna bilarna. Min mormor skrattade, men min morbror insåg inte humorn i detta. Hans baksäte blev ju smutsigt.

Ett annat intressant fruntimmer var skomakare Brants fru. Hon kallades för Branta. Branta kom aldrig längre än till sitt grönsaksland. Detta var verkligen välskött, men inomhus var det en svinstia och där luktade förskräckligt. Köksbordet blev högre och högre. Där röjdes nämligen aldrig upp efter måltiderna. Branta lade varje gång ett par tidningar över sölandet.

Det sades att skomakaren även förfärdigade fioler.

En tredje stofil var en liten gubbe i Fristads centrum, Lille Mandus. Han var ogift, plåtslagare till yrket. Dessutom var han musikalisk. Han spelade dragspel och var ganska efterfrågad vid bröllop och andra festligheter. På sommaren spelade han på utedansbanor och tjänade så en extra slant. Han var även "äktenskapsförmedlare" och ryktet sa att han sålde en sorts preventivmedel i sitt hem. En mångsidig liten gubbe.

Så hade vi då även Pôs-Oskar. Ingen visste mer om honom än att han dagligen lufsade igenom det lilla samhället med en påse i handen. På väg till ålderdomshemmet kom han förbi skolan där han bjöd skolbarnen på godis. Innehållet i påsen har aldrig kontrollerats.

Ännu en: Friare Johan. Honom har Olle i förra upplagan redan berättat om.

Så har vi då Böx i Kôvra, en renrasig komiker. Han kunde verkligen få sin publik att skratta.

Hans bror, prosten Erik Petzäll, var hans raka motsats. Om denne uppskattade sin brors humor är inte känt.

Fristad hade på den tiden ett kafé mitt i centrum, där det finns nu en slags pub, intill blomsteraffären, ett idealiskt läge för ett kafé, på sommaren t.o.m. en liten uteservering. Det skvallrades om att det på baksidan fanns en bordell. Rena rama fantasier antagligen. Men detta gjorde att väluppfostrade tonåringar förbjöds av sina föräldrar att ta sig ett glas Coca Cola där.

Det gjorde man förstås ändå. Det var ju det enda kaféet i samhället och en prima mötesplats.

Det finns nog säkert flera märkliga personer att berätta om, men det här är de jag minns.

Hälsningar från en gammal Fristadsbo som numera bor i Nederländerna.

Zara Buter-Sahln.

NÄR ADELAVIKEN I ÖRESJÖ VAR FYLLED MED SEGELBÅTAR.

Nu, kära läsare, har jag äntligen tagit mig samman för att "plita ihop" något av allt det som några entusiastiska medlemmar i Fristads Segelsällskap berättat. Ni kanske undrar vad det är som är så svårt "må å skriva ner va folk berättar för en". Inte vet "ja hur I gör", men i "vecker går ja te datorn, går där ifrå, kommer tebaka, utan att kômma igång må skrivanet". "Ja tänkte la då att I redan räknat ut vem då ä sôm försöker göra sej te å skriva". Ni har rätt igen! Det är den där "Olle på Majängen" som även i år skall försöka sig på det där med "skri- vanet".

"Va ä då ôm denne gången"? Jo, precis som tidigare år kommer uppslaget från Håkan "Knöpp" Claesson och "Valtera-pajka i Svenstorp", Kjell & Sune Fridén. "Så då sa ja sega er, kära Fristabor, att utan dessa 3 pajka, å andra till mej berättane Fristabor, sulle då inte bli mö skrivane frå mi sia". Ni tänker säkert att "då hade la vart lika bra då, men nu ä då sôm då ä, så I sôm inte ä intresserate får hôppa över sia".

Nu till ämnet.

– För min del, som varit borta från Fristad i 40 års tid, var det en nyhet att det funnits en aktiv segelklubb i samhället. Under hösten 2016 kontaktade jag de ovannämnda "pajka" och frågade om de hade något uppslag till lämpligt ämne för mig att berätta om i årets upplaga av Fristadbygden. Alla 3 tyckte att Fristads Segelsällskap kunde vara av intresse. "Pajka" kom ihåg att mycket av materialet, från bl.a. styrelsemöten, hade lämnats in till Borås Idrottshistoriska Sällskap. För att fräscha upp minnet beslutade Håkan, Kjell och undertecknad att åka in till Borås för att fysiskt "gräva" i det inlämnade materialet. Ni skulle sett, kära "Fristabor", med vilka nostalgiska ögon, och frenesi, Håkan och Kjell bläddrade i klubbens "gamla papper". Tänker bara återge en del av den informationen

som "grävdes fram", bl.a. att klubben bildades 9 februari 1971, och avvecklades genom att man gick upp i Borås Segelsällskap 1978. Vid klubbens bildande, var Lars Jönsson dess förste ordförande. Efter vad jag fått mig berättat, var Lars en entusiastisk och pådrivande ordförande som betydde mycket framförallt de första åren. Lars kom ursprungligen från Sjömarken.

– Men förresten jag tror jag ångrar mig, och återger ett par ytterligare notiser som fanns noterade i klubbdokumenten. Ett var en omnämnd notering om en yrkestitel från verksamhetsåret 1973. Jag trodde att denna yrkestitel försvann långt innan Segelklubben bildades, men ack vad jag bedrog mig. "Nu ble i allt förvettna på va då kunne va för ena titel"! Jo där stod det att klubben hade en hamnfogde! Jag levde i den tron att titeln fogde inte hade existerat under 1900-talet. Nu vill ni kanske också veta vem som bar denna eminenta titel? Inte vem som helst, utan Kjell Fridén. Vid ett lämpligt tillfälle ska jag fråga Kjell om han i sin CV har med att han varit hamnfogde. Ni kanske precis som jag undrar vad en hamnfogde har för uppgifter. Ansvarsområdet var bl.a. för den pir som anlades, och fortfarande finns kvar, vid Adelaviken i Öresjö. I betongen, längst ut på piren, finns ett årtal inskrivit som berättar när piren byggdes. Året var 1977.

Utöver piren fanns en klubbstuga som klubben hyrde av kommunen, och som iordningställdes genom många frivilliga klubbmedlemmars idoga arbete, och med Håkan och Kjell som "slavdrivare". "Nu vet I, gött folk, va sôm en hamnfogde vid Öresjö ansvarate för". Antagligen fanns det fler uppgifter som ingick, men vilka de var får ni själva fråga Kjell.

– Under tiden som Håkan och Kjell fortsatt "gräva" i klubbdokumenten, försökte de erinra sig hur klubbens styrelse såg ut under verksamhetsåren. Klart framgick att Håkan "Knöpp" var ordförande ett antal år efter att Lars hade

lämnat ordförandeskapet. "I kan förstå så imponerater en ble när en feck seta ve samme bord som en ordförande å en hamnfogde". Enligt dokumenten framgick det att i 1977 års styrelse ingick bl.a. följande; ordförande Håkan Claesson, kassör Nils Karlsson, sekreterare Ann-Christin Redin, revisorer Bernt Andreasson och Lars Philipsson. Under årsmötet beslutade man att gå upp i Borås Segelsällskap. Framgår också att medlemsantalet 1976 var 51 st.

– Vad var det för farkoster som man använde? Vad det månnтро badkar? Nej, svarade Håkan och Kjell med en mun. Båttyperna hette Snipe, Optimistjolle och Mirror. Man köpte byggsatser och byggde själva sin båt. Varje byggsats hade ett fabriksnummer, som fanns på seglet, t.ex. 44081

som var Kjells båt. När klubben var som mest aktiv fanns det ett 20-tal båtar med Adelaviken som hemmahamn. Håkan och Kjell berättade att man arrangerade ett antal regattor, som kallades "Skalle Regattan". Man bjöd in andra klubbar från bl.a. Göteborg, Rådasjön, Lerum, Alingsås och Borås. Man förstår vilken tävlingsinstinkt Håkan och Kjell har. När man lite försynt frågar hur det gick, mörknar blicken på de båda med orden "alltid svårt att klå göteborgarna". Det hjälpte tydligen inte att Kjells bror Sune var domare under dessa regattor. Sune berättade att han, i egenskap av domare, åkte omkring i någon form av gummibåt, med en aktersnurra på 10 Hk, för att hålla "koll" på de tävlande. Denna båt tjänstgjorde också som räddningsbåt. Sune berättade att under oljekrisen 1974 var det svårt att skaffa fram bensin till följe- och räddningsbåten. Man lyckades få fram 20 liter, och hur det gick till är det kanske bäst att inte veta. "Fristapajka" var inte alltid i Öresjö och tävlade, utan var vid ett tillfälle utanför Uddevalla. 2 incidenter inträffade, varav den ena kunde fått allvarliga konsekvenser. Håkans båt fick problem med centerbordet, vilket gjorde att båten blev manöveroduglig. Tävlingen ägde rum i Byfjorden där också stora last-

fartyg har sitt inlopp till Uddevalla. En segelbåt utan centerbord är inte så lätt att manövrera, vilket gjorde att Kjells båt ??? kom på kollisionkurs med lastbåten. Som tur var gick det vägen denna gång. 2 andra aktiva Öresjösegelare var tvillingarna Peter och Tomas Philipsson som också var med i Uddevalla. Kjell fick syn på, som han trodde, den tävlande "tvillingen Philipsson" iklädd kostym. Detta kommenterade Kjell med att "är detta rätt tävlingsdräkt"? Det visade sig att både Peter och Tomas var i Uddevalla, medan det endast var den ene som tävlade. Jag tror att Peter och Tomas förlåter Kjell detta misstag, men det hela kan också grunda sig på att Kjell druckit sur mjölk. Vid ett annat tillfälle var Håkan, Lars Jönsson, Monica – Kjell Asplund i Helensburgh utanför Glasgow i Skottland. Regattorna kunde vara under nästan en hel dag, vilket inte underlättade toabesök. Håkan berättade att det fanns ett antal bojar, i regattans farvatten. Dessa bojar användes normalt av brittiska atomubåtar, men fick i dessa nödens stunder tjänstgöra som toaletter. Undra, utöver de ovannämnda, hur många "Fristabor" som använt bojar för atomubåtar som toaletter?

– Nej, nu tror jag att det börjar bli dax att avsluta denna återblick på den tid "när hela Adelaviken i Öresjö var fylld med segelbåtar" av diverse fabrikat. En sak till vill jag gärna berätta för er. Nämligen när jag tar mina promenader förbi den plats, i närheten av Adelavikens pir, där klubbstugan låg, känner jag fortfarande doften av ärter och punsch. Enligt mina sagesmän var det ofta dessa ärter åts till lagom värme och styrka på punschen. Avslutningsvis vill jag tacka Håkan, Kjell och Sune för den hjälp jag fått med material och bilder.

Olof Stensson
Alias "Olle på Majängen".

"NÄR DAHLQUISTARNA FANNS PÅ KVARNA I KRÖCKLING FÖRR I TIA!"

Har nu den där "Olle på Majängen" fått för sig att berätta om kvarnar! Han kan ju varken veta eller kunna något om vad som försiggår i en kvarn! Tänk ni har alldeles rätt! Det där med att mala diverse grödor, eller annat göromål, är faktiskt inte riktigt min grej. Av detta, ni intelligenta "Fristabor", förstår ni säkert att denna lilla berättelse inte handlar om teknikaliteter i kvarnar, utan mer om livet för de som fanns runt omkring Kröcklings kvarn. Nu undrar ni kanske hur jag fick denna idé?

Jo så här det "go vänner". Ola har jag känt ända sedan jag själv var liten grabb, då han dök upp hos "Larssons i Skallekiosken", för att träffa kusinerna till syskonen Dahlquist. En av kusinerna heter Curt och är fortfarande, för mig, en mycket god vän. Om Curt har samma känsla för undertecknad vet jag inte. Curt och jag är några år yngre än Ola, vilket gör att Ola inte i första hand dök upp hos Larssons, för att träffa Curt. Det var Curts äldre bror Leif som var föremålet för Olas besök. Olas syster Ingrid var i många år "ho sôm satt på Handelsbanken i Frista", men det har nu Ingrid ändrat på.

Många utav er känner säkert till att kvarnen drevs, under många år, av Harry Dahlquist. Kvarnverksamheten tog Harry över i början av 1930-talet. Innan dess fanns det, i kvarnens

omedelbara närhet, också en snickerifabrik, som drevs av Harrys far Claes. I denna verksamhet var också Harrys bröder, Olle och Georg, engagerade. Snickerifabriken tillverkade bl.a. barnleksaker men denna del av Kröckling brann ner i början av 1930-talet, och byggdes aldrig upp. Utöver kvarn-, snickeri- och bostadsfastighet fanns det, på motsatta sidan Viskan, ett bostadshus, Hagaslätt. Detta hus var från början bostad åt den anställde mjölnaren. Efter att kvarnverksamheten lades ner, i början av 1960-talet, blev Hagaslätt bostad åt Harrys familj. Ingrid flyttade aldrig med till Hagaslätt, utan hon drog vidare på egna äventyr.

Som de flesta vet var Harry gift med Naemi. Hade "dôm nôra onga"? Ja det hade "dôm, två stycken, e tös å ena pajk". "Tösa heter Ingrid å ä födder 1936, pajken heter Ola å kôm nôra år ätter, 1938". Det är ju allom vedertaget att dessa "två unga" har briljanta kunskaper. Undertecknad är helt säker på att detta beror på att dessa kunskaper grundlades i Majängens småskola av mamma Tholda. För min syster och mig själv betyder också Kröcklings kvarn

att det var där vår pappa, Sten, hade sin första anställning när mamma och pappa gifte sig, och han flyttade till Fristad från Tvååker i Halland.

"Hur töcker i egentligen att Naemi och Harry har löckats mä å uppfostra sina onga"? "Ja, så här sulle ja vella säja". Tittar man på de båda syskonen idag måste man säja att de är både välanpassade och duktiga samhällsmedborgare, vilket gör att man måste ge de båda föräldrarna högsta betyg. "Men gjorde då aldrig dessa "onga nôet rackartyg"? Jo, säger Ingrid, men det var oftast Ola som utförde dem, och Ola bekräftar att så var fallet. Ingrid berättade att Ola aldrig blev riktigt på den plats där man önskade att han skulle stanna. För alla som varit i Kröcklings kvarn vet att Viskan finns i dess omedelbara närhet. Viskan var djup runt

kvarken, både med en kvarnkanal och djupa uppdämda delar nedströms runt snickerifabriken. Dessa områden intresserade självklart Ola, vilket föranledde Naemi, Harry, och kanske även Ingrid, att efter många drunkningstillbud låta Ola löpa i en lina. Denna lina var tillräckligt lång att göra det möjligt för Ola att kunna komma in i köket, men omöjligt nå ner till Viskan. Uppfinningsrikt, tycker Ingrid och jag, med en "sön som Ola!" Hönsgårdar var, när man var barn, en vanlig syn hos många familjer i och runt Mölarp och Kröcklings kvarn. Så också hos Dahlquist i "kvarna". I "Dahlquistas hönsagård" fanns det utöver "hönera" en tupp. Denna tupp retade och stressade Ola så till

Här ser i själva Olas höner.

den milda grad att den "ble fölkilsken". Harry hade en kontorist till sin hjälp, som hette Elsa Johansson, också kallad "Elsa på Berget". Toaletten inomhus tillhörde inte vanligheterna, under den tid som denna episod utspelar sig. "Va ä då då som ä så kônstigt mä ett WC på går'n"? "Söm i säkert förstår ä den fölkilskne tuppen inblandad på nôet sätt". Som för de flesta av oss behövde även "Elsa på Berget" uppsöka ovannämnda facilitet. Harry, som befann sig i närheten, hörde ett förfärligt tjut inifrån WC där "Elsa på Berget" befann sig. När Harry tittade bort åt "WC-höllet feck han se tuppaskrället galane å flöcksane utanför WC-dörren. Innaför satt Elsa å våga sig inte ut, rädder att bli antastater å tuppen". Harry skyndade till Elsas undsättning, sparkade till tuppen så att den hamnade i Viskan. När Harry såg detta lär han ha sagt, "dä va gött nu dränker sig tuppaskrället". Men ack vad Harry, och de övriga, bedrog sig! Efter en stund kom tuppen spatserande över bron till kvarnen, på väg hem för

nya bravader. En sådan bravad råkade Ingrid ut för när hon var inne i kvarnbyggnaden. Ingrid tittade ut på gården och upptäckte tuppen som vaktade utanför. Detta dilemma löste Ingrid genom att ringa in till mamma Naemi, be henne öppna verandadörren, springa allt vad tygen höll över gården. Räddningen låg i att hinna före tuppaskrället till den öppna verandadörren. Ingrid vann!

Harry var, som många i Fristad vet, engagerad i Missionsförsamlingen som bl.a. predikant. Vid ett sådant tillfälle, när Harry var iväg för att hålla en predikan i Knätte missionshus, passade Ola på att "låna" Harrys lastbil. Som kvarnägare ingick det att köra och hämta säd på de gårdar, som tillhörde Kröckling kvarns kundkrets. Man åkte en "kørslinga", där man hämtade säd på flera gårdar samtidigt. En av "kørslingorna" gick under namnet "Brämhultsturen". Med vetskap om att Harry inte var hemma passade

Ola, va det lastbilen du körde till Brämhult?

Ola på att köra denna tur med lastbilen, trots att han endast var 16 år. Ola tittade på mig och sa, "men pappa blev nog i alla fall lite glad, han slapp ju turen dagen efter. Men det erkände pappa aldrig".

När Ola och jag träffades talade vi om när man en vinter på 1950-talet, med en personbil drog en stor bob, ända upp till Gingri Bygdegård. Många fick plats på bobben när den satte fart nerför Gingribackarna, och i hög fart fortsatte ända ner till Risbo kvarn. Detta var på 50-talet ett vågat äventyr, som idag är helt uteslutet med den trafiksituation som råder på vägarna i Gingri. Denna episod finns i mitt minne, vilket föranledde mig att fråga om jag möjligtvis var med på bobben. Svaret blev att man inte riktigt minns vilka som var med, men han håller det inte som uteslutet att hans kusin Curt och jag var passagerare på ekipaget.

I vilket fall som helst var det ett stort äventyr för alla inblandade, både för de på bobben och för de som bara har hört talas om åkturen.- Ja, du Ingrid, det var nog tur för Naemi och Harry att du var lugnare och kunde hjälpa dem med att passa den bångstyrige Ola.

Avslutningsvis känner jag att jag måste berätta något som inte alls har med Kröcklings kvarn att göra. När jag åkte upp till "Väggår'n" (Väggården) i Ölanda byn för att träffa Ingrid, hade jag många tankar och minnen från när jag var en liten grabb. Ingrid är gift med "Lasse i Väggår'n", och Lasse hade en syster som hette Maj. När jag var riktigt liten, hemma på Majängen, fanns Maj hos oss som "barnflicka". Maj var fantastisk i sitt sätt att ta hand om "Olle på Majängen", och har betytt mycket för mig. Vid något eller några tillfällen fick jag följa med Maj till "Väggår'n", sova över och uppleva allt det där som är spännande på en

lantgård. På Majängen hade vi en katt som kom från "Väggår'n", och självklart skulle katten heta Maja. Vid mitt besök hos Ingrid och Lasse visade Lasse ett par kort på undertecknad som Maj hade fått och som jag fick ta med mig hem.

Nu, kära läsare, är det slutskrivit för denna gång, men jag vill rikta ett stort tack till Ingrid och Ola för att de, så generöst, låtit mig ta del av sina berättelser.

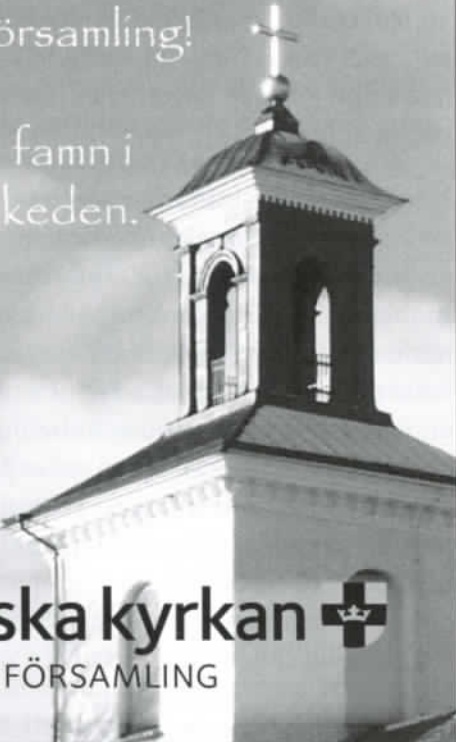
Olle Stensson

"alias Olle på Majängen".

www.svenskakyrkan.se/fristad

Varmt välkommen till
Fristads församling!

En öppen famn i
livets alla skeden.

Svenska kyrkan
FRISTADS FÖRSAMLING

FRISTADS BIBLIOTEK

Välkommen till vårt fina bibliotek!

Här kan du läsa tidningar och tidskrifter, botanisera i bokhyllorna, titta på utställningar i Galleri Glasverandan och använda våra datorer eller logga in med egen dator på vårt WiFi. Du kan låna böcker, tidskrifter och musik och filmer. Om du söker någon bok som vi inte har i Fristad beställer vi naturligtvis in den till dig från annat bibliotek.

Utställningar Galleri Glasverandan 2017

4/3 - 25/3	Anna-Lena Frid - måleri
1/4 - 29/4	Ingrid Enström - måleri
6/5 - 27/5	Merete Alexandersson - enkaustik
1/6 - 30/6	Alla Jönsson Lanevska - måleri
5/7 - 25/8	Smilla och Pernilla Åkerström - foto och keramik
30/8 - 16/9	Amatörfotograferna
23/9 - 14/10	Lena Nathorst Westfelt - måleri
21/10 - 11/11	Aqua more - måleri
18/11 - 9/12	Petra Holmstedt
16/12 - 20/1	Vävkursen på Fristads folkhögskola
	Vernissage första utställningsdagen

bibliotek.boras.se/fristad

Fristads bibliotek

Gamla kyrkvägen 6, 513 33 Fristad
tel. 358809

Öppet: mån-tor 11-19, fre 10-18, lör 10-13
Andra tider under sommaren och storhelger.

FRISTADS MISSIONSKYRKA - EQUENIAKYRKAN FRISTAD -150 ÅR

Evangeliska väckelserörelser nådde våra bygder vid mitten av 1800-talet. Intresse väcktes för att bilda en förening för att utbredda och fördjupa väckelsen. Den 25 februari 1866, alltså för 151 år sedan, bildades Fristads, Gingrids, Borgstena och Vänga missionssällskap. Det fick från början 16 medlemmar, och en av initiativtagarna var majoren och kammarherren Claes Stjernfeldt på Påtorps säteri. Missionssällskapets verksamhet avsåg "såväl den inre missionen såsom kristlig barnuppföstran, befrämjande av sabbatens helighållande, husandaktens upplivande m.m. som i allmänhet till Guds rikes bibehållande och tillväxt, här ävensom vad därav kan bliva en frukt för hednamissionen".

Man samlades under den första tiden en gång i månaden till möten i någon av medlemmarnas hem. Allmänheten inbjöds till dessa möten. Efter ett år var antalet medlemmar över 40. Kringresande kolportörer anlätades som predikanter och även medlemmar i sällskapet.

Vid mitten av 1890-talet började Soldaternas Vänner bedriva verksamhet i Fristad vid Älvsborgs regemente, då förlagt till Fristad hed. Det blev mer och mer samarbete med missionsföreningen, och omkring år 1900 skedde ett samgående med missionssällskapet.

År 1910 skedde en rekonstruering, främst på grund av målaren Alfred Linder, vice ordf. i Soldaternas Vänner. Den 6 november 1910 bildades Fristads missionsförening, som från början bestod av 26 medlemmar.

Först anlätades skollärare engagerade inom väckelsen som predikanter. Så småningom kom resepredikanter från Västkostens Missionsförening och evangelister från Helgelseförbundet, men så småningom kom tanken på att tillsammans med näraliggande församlingar kalla en ordinarie predikant 1912. Sedan 1916 har församlingen haft en egen pastor. Bland dessa kan nämnas Carl Nyström 1937 – 1947, Johan Gärdhagen 1948 – 1957, Verner Erestam 1958 – 1975, Bertil Carmesund 1975 – 1985, Lars Lundgren 1986-1996, Mikael Savhammar 2004-2016.

Församlingsföreståndare valdes första gången år 1880. Då kallades Johan Pettersson, Annestorp, till denna uppgift, som bl. a. bestod i att leda de sammankomster, då nattvardsfirande förekom. Vid rekonstruktionen 1910 valdes Johan Pettersson, Villan, till församlingsföreståndare. Nattvardsfirande tycks ha förekommit redan på 1870-talet, och dop av äldre och barnvälsignelse har förrättats genom församlingens hela historia.

Ordförande för församlingen var under de första åtta åren kammarherren Claes F. Stjernfeldt. Från 1919 och under lång tid var Artur Andersson församlingens ordförande. Från år 1925 var David Andersson kassör under 36 år.

Det första bönhuset fick sin plats vid Vängavägen, inte långt från nuvarande Fristad Plast. Enligt kontrakt den 14 mars 1870 uppläts av Gustav Olsson, Arta Skattegården, den plats "där det nuvarande bönehuset finnes uppfört" till Fristads Missionsförening på en tid av 49 år mot ett arrende av 1 riksdaler riksmünt om året. Detta bönhus såldes 1889 till Borås baptistförening.

Genom medverkande intressen från soldatmissionen uppfördes ett missionshus vid nordöstra hörnet av Fristad Hed åren 1895-1896. Huset användes både av Soldaternas vänner och Missionsföreningen i 20 år men 1915 övergick äganderätten till Missionsföreningen.

Åren 1953-55 gjordes en ombyggnation. Huset flyttades längre från järnvägen, det gjordes ett källarplan för ungdomsverksamheten som förbättrades ytterligare sommaren 1964.

På 1960-talet utvecklade Fristads kommun planer på ett större industriområde på Fristads hed. I detta skulle även kyrkfastigheten ingå. Dessa planer förverkligades, och kyrkan blev mer och mer kringbyggd. 1965 anhöll församlingen om att få en centralt belägen kyrktomt anvisad. I början på 70-talet diskuterades tomt- och byggnadsfrågor vid många styrelsesammanträden i Fristads missionsförsamling. Så småningom kunde man förvärva en tomt centralt i Fristad och 1973 beslutades att bygga en ny kyrka.

Den nuvarande kyrkan invigdes den 19 oktober 1975. Den innehåller förutom kyrksal också en cafeteria, expeditioner och olika lokaler för ungdomsverksamhet. Från början byggdes också en squashhall, och målsättningen var att

det skulle vara en öppen kyrka och mötesplats med möjligheter till många olika aktiviteter. Så har det också blivit.

En omfattande verksamhet med bl. a. oljemålning lockade många deltagare. I cafeterian är det fortfarande konstutställningar under vår- och hösttermin.

I början av 90-talet blev Squashhallen ombyggt till musikrum och motionsrum. Det blev möjlighet för många band att repa där. Även köket byggdes om. 2008 var det dags för kyrksalen att restaureras och 2009 fick det platta 70-tals-taket ett sadeltak.

Redan från början har församlingens verksamhetsområde omfattat även en stor del av Gingri socken. Där byggdes ett missionshus på en skänkt tomt vid Nygården som stod färdigt 1931 och restaurerades 1955. Det såldes under senare delen av 70-talet till privatbostad.

Redan tidigt, i varje fall på 1890-talet, bedrevs syföreningsverksamhet. Auktionerna på handarbeten m.m. gav ett bra ekonomiskt tillskott.

År 1880 beslutades att börja med två söndagsskolor, en i Långjum Stommen och en i Komlösa med Johan Pettersson och Petter Glad, Annestorp, som lärare. År 1912 startades söndagsskola i Gingri. På 70-talet startade söndagsskola i Sparsörskolan och på Åsboplan. Numera är antalet barn som kommer till söndagsskolan mycket blygsamt.

Redan under första hälften av 1890-talet anordnade ovannämnde Johan Pettersson i Annestorp särskilda sammankomster för ungdom. År 1900 bildades en ungdomsförening med 16 medlemmar. På 1920-talet bildades en juniorförening, och scoutverksamhet började bedrivas år 1945. Barn- och ungdomsverksamheten samlades sedan i SMU, Svenska Missionsförbundets Ungdom. Tillsammans med ungdomsorganisationerna inom Baptistsamfundet och Metodistkyrkan bildades en federation 2007. Den 4 juni 2011 bildades Equmeniakyrkan, en sammanslagning av Svenska Missionskyrkan, Baptistsamfundet och Metodistkyrkan i Sverige. 2012 gick också ungdomsföreningarna ihop på riktigt under namnet Equmenia.

1943 köptes en tomt in vid Espenäs vid Ärtingen och 1944 uppfördes sommarhemmet Solviken. Det blev en samlingsplats för ungdomar

under sommaren. Så småningom byggdes en rumslänga, huset har byggts om och en servisbyggnad är uppförd. Numera är Solviken öppet för allmänheten under sommarlovet då även gudstjänster är förlagda dit och kan dessutom bokas vår och höst av grupper och enskilda.

Ett centrum för scoutverksamheten har Åsengården i Vänga blivit på senare år. Barn- och ungdomsverksamheten har varit synnerligen utåtriktad och har nått många barn och ungdomar i Fristad.

En sångkör bildades redan på 1890-talet med Karl Fridén, Svenstorp, som sångledare och organisatör. Sedan var Ernst Karlsson och Olle Wester sångledare. På 1920-talet bildades också en manskör som var aktiv ända till 1999 och då hade den letts av Ulf Hallqvist under 23 år. Genom åren har det också funnits olika barn- och ungdomskörer och musikgrupper. Ungdomskören Vågor startades 1976 av Jan Dahlquist som hade den i 10 år, Annelie Sibgård och Åsa Johansson drev den vidare ett tag, andra tog vid och kören var aktiv en bit in på 90-talet. Kören betydde mycket för församling och ungdomsverksamhet. För många ungdomar är musik ett stort intresse och det finns bra lokaler för detta i kyrkan.

Nu heter församlingen sedan 2016 Equmeniakyrkan Fristad, och samma år firade man 150-årsjubileum på olika sätt, bl.a. med ett tema varje månad och under hösten en jubileumsutställning och stor fest.

Vill man ha aktuell information kan man gå in på hemsidan <http://fristadsmissionskyrka.se/>

Ann-Britt Boman/ Berit Hallqvist

VÄSTERGÖTLAND OCH FRISTAD PÅ SKANSEN

Sveriges Hembygdsförbund firade sitt 100-års-jubileum med en fantastisk helg på Skansen den 27-28 augusti. Det var "hembygd extra allt" i varje vrå av Skansen, solen strålade och det var fullt med folk. Härlig stämning!

Femhundra volontärer från hela Sverige var på plats. Från Västergötland var vi c:a femton personer med olika uppgifter. Från Fristad kom Ann-Britt Boman, Marita Bornefalk och Birgit Gustafsson för att bemanna Väla skola.

Förutom Väla skola finns Seglora kyrka, Främ-mestadskvarnen och Hornborgastugan från Västergötland på Skansen.

Marita Bornefalk,
Alma och Clara Riby.

Inge Pettersson och
Marita Bornefalk.

År 1842 infördes att varje socken skulle ha ett skolhus. Det dröjde länge på många ställen innan nya skolhus byggdes. I Väla, nära Lidköping, hade man sin skola färdig redan 1847. Detta berodde på att man fått en donation på 5000 riksdaler av en affärsman och skeppsredare uppväxt i Örslösa prästgård. Pengarna räckte till två skolor, Väla och Örslösa. Skolhuset som flyttades till Skansen är typiskt för en landsbygdsskola med bostad för lärarfamiljen, två rum och kök.

Vi hade tänkt oss att hålla gammaldags lektioner mesta tiden. Men – vi fick snabbt tänka om. Det välldes in folk av alla nationaliteter, från minst trettio länder. Vi fick visa och berätta mest på tyska och engelska, hur man skrev på griffeltavla och suddade med en hartass. Barnen tyckte att det var roligt, kanske lite otäckt med

hartassen, och att skriva med penna och bläck var inte så lätt. Mina barnbarn, Alma och Clara, var skolbarn och hjälpte till med snörlekar och att pota kula utanför på gården. Alla kände igen detta och ville vara med, gamla som unga.

Inne i skolhuset fanns en vit strut, typ stjärngossestrut som kallas dumstrut. Vi kände inte till den, men besökare från sydeuropa och mellanöstern visste precis vad det var, de sade "shame hat". En stor grupp från Turkiet med guide fick en kort introduktion på engelska. När guiden sedan översatte blev det väldigt mycket. Man kan undra vad han sa om oss. De var mycket intresserade av den gamla kaminen med vedkorgen.

Gammaldags lektioner.

Några lektioner blev det också, ibland med elever ur publiken. De började med "Din klara sol går åter upp" på orgel. Temat var "Brödets saga" med högläsning ur Sörgården om hur far kör till kvarnen och mor bakar. Alla fick lära sig de fyra sädesslagen. Språkförbistringen var total men en hel del gick därifrån och kunde säga : havre, vete, råg och korn på svenska. Ibland när det var lite lugnare, berättade Torwald Åberg, Lovene om Väla skola.

På Bollnästorget spelade Jenny Elisabeth Gustafsson och Pers Nils Johansson Folkmusik från Västergötland och berättade om urmakaren och spelmannen Carl Johan Andersson från Fristad.

Knallen Inge Pettersson från Ljushult gick omkring med sin fässing och berättade om knallarna. Ett barn undrade om han var tomte, han hade ju både skägg och säck.

Det var intensivt och roligt, vi hann inte ens att

äta. Tyvärr hann vi inte se vad andra föreningarna hade för aktiviteter. Det fullspäckade programmet innehöll bl.a sill, stickning och sten i Bohuslän, bygdespel i Värmland, kornbröd, hantverk och musik mm. Hela Sverige var representerat.

På lördagskvällen var det fest på Galejan på Skansen. Femhundra personer hade kommit dit för att höra skansenchefen, ordf. i Sveriges hembygdsförbund och prins Carl-Philip hålla tal. Prinsessan Sofia delade ut utmärkelsen

Årets Hembygdsförening till tre föreningar från Halland, Västerbotten och Västmanland. Vi bjöds på musik i olika former, en dansuppvissning med lindy och hip hop i ett rasande tempo och sedan supé med efterföljande dans på rotundan i den härligt ljumma kvällen. På söndagen fortsatte det med massor av besökare. Runt 16 000 kom under de två dagarna. Alltså ett rejält firande!

Birgit Gustafsson

Hyr ditt eget kontor mitt i Fristad centrum!

Yoga Kloster

Sveriges första icke religiösa kloster

Avspänd närvaro, medkänsla, livsvisdom

www.yogakloster.se

NORDENS ÄLDSTA MÖBEL?

Under Hembygdsföreningens augustiresa besökte vi Tidaholmstrakten. I broschyren därifrån läser jag: "Känn historiens vingslag i Sunktaks gamla kyrka". Tack vare en kunnig och underhållande guide blev vingslagen både tydliga och roliga.

Sunktaks kyrka.

Sunktaks sockenkyrka

är en av de bäst bevarade i den romanska stilen. Den är byggd i sandsten med inslag av kalksten och ger ett ljusgrått intryck med inslag av ockra, som jag tycker är vackert. Den byggdes 1170-1180. Ekvirket, som finns i takstolarna har fällts mellan 1135 och 1138.

Planformen är helt intakt och består av långhus och absidförsett kor. (Absid är grekiska och betyder rundning eller halvrunt rum). Långhus och kor skiljs åt av en trång öppning, triumfbågen. I absiden finns ett spetsbågigt fönster, som i formen antyder att domkyrkan i Skara varit en förebild. I koret finns kalkmålningar från 1400-talets slut. När taket sänktes hamnade dessa på vinden. Det murade altaret står troligen på ursprungsplatsen.

1947 gjordes ett spännande fynd, ett avlatsbrev, utfärdat av biskop Johannes den 4 december 1474 vid Sunktaks kyrka, en påminnelse om att vi var katoliker fram till Gustav Wasas tid. Att köpa ett avlatsbrev innebar en lättnad av den botgöring man måste göra för att få sina synder förlåtna. Denna kyrkliga handel protesterade Luther mot, när han spikade upp sina teser 1517. I dag har avlaten förlorat sin traditionella roll.

1700-talet var en tid av förnyelse och i Sunktak vet man vilka som har snickrat och byggt. Anders snickare gjorde 18 bänkar till kyrkan 1708 och flera kom till senare genom soldaten och snickaren Johan Sundman. Sven mjölnare var också hantverkskunnig och gjorde bänkar till koret. Anders snickare byggde dessutom västra läktaren, *men inte Nordens äldsta möbel*. Man antar att läktaren i norr kom till sent under 1600-talet "på herrskapets egen bekostnad". Vilket herrskap, tro? Eftersom Erik Hård av Segerstad avled 1668 på sin gård Hårdaholm och bisattes under korgolvet var det kanske han som pungade ut. Begravningsvapnen sattes upp i kyrkan för att visa den andliga härkomsten. Att kyrkan ofta var starkt knuten till en släkt med betydande makt var vanligt, liksom att den vanlige kyrkbesökaren fick vänta länge på sin sittplats.

Anders Wetterlinds målning av Syndafallet.

1731 målade bildhuggaren Jonas Uhlberg draperier bakom sin egentillverkade predikstol av skulpterad och målad furu. De fyra evangelisterna står mellan vridna kolonner och överst finns en rad små "bokmärkesänglar". Tyvärr är predikstolen flyttad till Sunktaks nya kyrka, liksom den helt unika dopfunten i tre delar från mitten av 1100-talet. I stil följer den en tradition från Belgien och England. Hur i all

sin tid fick man reda på vad som var modernt, när det gällde dopfuntar vid den tiden och utan Google? Att man flyttar över allt, som går att ta bort från gamla till nya kyrkor, är enligt min mening tråkigt och respektlöst, därför att omgivningen blir fel.

Men möbelen då?

Först måste en olaglig konstnär få vara med, nämligen klockaren Anders Wetterlind från Acklinga. Han var självlärd och borde stannat vid att ringa i klockorna. Så tyckte i alla fall skräet, där han inte var medlem. På ett naivt och charmigt sätt målade han både Syndafallet och Yttersta domen. Fick han något straff av skräet eller blev han godkänd i efterhand?

Nu är omgivningen komplett för Biskopsstolen eller "Nordens äldsta möbel?" Den står i koret

Nordens äldsta möbel?

i Suntaks gamla kyrka och kan vara äldre än kyrkan själv. Den är gjord av furu med ryggstöd och armstöd och är i mitt tycke stor, grov och imponerande. Det vänstra armstödet utgörs av ett drakhuvud, som vilar på en

mycket tydlig fallossymbol. Den är daterad till 1010 just i tiden för gränsen mellan vikinga- och medeltid. På ryggstödet framsida finns en runinskrift: "Ave Maria gratia". Guiden tyckte att det tillägget var lämpligt, när den nu stod i koret i Suntaks kyrka.

I ärlighetens namn måste jag nu erkänna att stolen där är en kopia. Originalet finns i Västergötlands Museum i Skara, som är väl värt ett besök. Jag såg den första gången, när Skara stad fyllde 1000 år men missade runorna och att den möjligen var äldst i Norden, visste jag inte heller.

I min fantasi satt en vikingahövding i den och jag tror att han får sitta kvar.

Wiviann Bergsten

Källor: Svenska kyrkan, Kyrkorna i Valstads församling, Suntaks gamla kyrka

Fotvårdskliniken i Fristad

Tärnavägen 6 • 513 33 Fristad, vårdcentralen
033-26 66 47

**Medicinsk Fotterapeut
Eija Augustsson**

Fotvård för alla, även remisser

Ljungagårdens Allehanda

Antik - Kuriosa - Vintage

**Öppettider: se hemsidan
www.ljungagardensallehanda.se
070-2002561**

TÅNGA-MÄSSAN

Den 17 och 18 september ägde Tånga-mässan rum på Tånga Hed i Vårgårda med 120-talet utställare. Det mesta gick i hembygdens tecken. Man kunde hitta utryckningsfordon liksom privatbilar och mycket annat av mindre storlek.

Vår förening hade satsat på ett stort lotteri med tusen lotter och många och bra vinster samt en miniutställning av vår pågående renovering av Lövåsens såg. Tånga hed liksom området utanför sporthallen fylldes av människor med skiftande intressen, såsom Hemvärnet, traktorer, redskap och ting av ull och mycket mer. När människor väl kom in i den stora hallen, fanns det mycket att spendera pengar på eller helt enkelt lyssna på de mångskiftande föredragen. I vår monter var det full fart, och

Sune Friden vid miniutställningen om sågen samt Britt-Marie Törngren och Maj Börjesson vid tombolan.

Britt-Marie och Maj lyckades bli av med alla lotter. När nu lotterna kostade 5 kronor, så blir svaret på detta benämnda tal naturligtvis 5.000 kronor, ett fantastiskt bra resultat, då det inte kostade något att delta på mässan.

Utställningen av vårt arbete med att renovera sågen rönt även detta intresse. Sune och undertecknad försökte svara på alla de olika frågor som ställdes och passade på att bjuda in till besök på sågen.

Mässor ger alltid möjlighet till kontakter. Ann-Britt talade med biskopen om bl.a. invigningen av sågen, som kommer att ske den 3 september i år. Området är ett samarbetsreservat tillsammans med Skara stift, och därför får vi celebrert besök. Sune studerade och pratade snidade träfigurer, och jag pratade brandbilar och husrenovering med olika utställare. Från föreningarna var det ganska många besökare,

Denna brandbil var under flera år stationerad i Borgstena.

som jag tror hittade några guldkorn här och var. Vi är ju inga proffs på utställningar, så vi snappade upp idéer och vad vi kan göra bättre för eventuellt kommande mässor.

Lars-Olof Johansson

NÅGRA TANKAR OCH INTRYCK VID ETT BESÖK I HEBRON, PALESTINA

När jag sitter uppe på Parkvägen och upptäcker att kaffet är slut, så är det bara att kila ner till ICA och handla. Träffar jag på någon bekant är det självklart, att om han föreslår att vi ska gå hem till honom, så gör vi det utan problem. Vi befinner ju oss i vår hembygd, där vi bor. Vi kan förflytta oss vart som helst utan att begränsas av vilka som bodde här för tusentals år sedan. Så har inte alla det i sin hembygd.

Den internationella gruppen TIPH

Vi var i Hebron i Palestina och hälsade på Marie Anell, barnbarn till Lambert Wetterlund, som tjänstgjorde på stationen i Fristad. Marie arbetar för en internationell grupp. TIPH, som tillsatts av Israel och Palestina för att försöka kontrollera hur de mänskliga rättigheterna efterlevs på Västbanken, dvs. Palestina. Det är ett tufft jobb. Överallt i staden finns beväpnade israeliska posteringar, som skall skydda de israeliska bosättarna, och trots att vi är på den palestinska sidan bestämmer Israel över vägnätet och vattensystemet. Vi upplevde inte några större problem att passera de många vägspärrarna, då TIPH har diplomatstatus,

Lena Wiksen och Marie Anell utanför den delade mosken med Hebron i bakgrunden.

men vi såg hur en palestinsk familj, vars hem har hamnat i en israelisk bosättning, på väg hem från att ha handlat och fått bärhjälp av en släkting, stoppades i en vägspärr. Denna dag fanns ej släktingens namn med i listan på personer av palestinskt ursprung, som kunde passera vägspärren. För den hjälpande släktingen var det bara att ställa ner kassarna och gå hem. Kvinnan vars hem hamnat i bosättningen fick i stället gå två gånger för att få hem maten. Vi fick inte hjälpa henne, då vi ej tilläts besöka den gatan som hennes hem låg på.

Historiens betydelse

Vi såg nya bosättningar och sådana som utökades. På vår vandring genom staden visade Marie oss en inhägnad olivlund. Några bosättare hade tagit sig in i olivlunden, grävt och hittat rester efter vad som sades vara ett några tusen år gammalt bad. På grund av att det var deras förfäder, som lämnat dessa spår, ansåg de att denna bit av landet var deras. Var kan man gräva utan att hitta något? Hur långt skall man gå bakåt i tiden för att kunna säga att det är vårt?

I Hebron finns kvarlevorna av patriarkerna, viktiga för såväl judar som palestinier. Naturligtvis fick vi besöka den moské, som nu är delad mellan islam och judendom med en vägg. På vår vandring gick vi i de tidigare blomstrande bazarerna, som i dag är nästan helt stängda. Under besöket bodde vi på campen, där TIPH är placerad. Här mötte vi norrmän, italienare, turkar, schweizare, holländare och svenskar och fick en inblick i deras olika roller. Att arbetsuppgifterna kan vara riskfyllda

visades av de två minnesmärkena över de i tjänst omkomna. Alla är alerta, och man är beredd att snabbt kunna evakuera alla, om en allvarlig kris skulle uppstå.

Besök i Jeriko och i norra Israel

Vi besökte även Jeriko och den plats, där Jesus lär ha frestats av Gud. Jeriko var en trevlig stad med god mat och myllrande folkliv, där alla verkar glada. Det gäller så länge de är kvar i staden. Om de skulle resa någonstans uppstår problem, som lägger sordin på glädjen. Tyvärr

Palestinsk man på den tidigare blomstrande handelsgatan.

gick det inte att besöka det närbelägna Döda Havet från den palestinska sidan, då Israel har upprättat en säkerhetszon närmast vattnet. Det finns naturligtvis mycket mer att berätta, och som vanligt har jag tagit många bilder, som vi kanske kan se på någon gång. Besöket var mycket intressant men beklämmande, när man fortfarande ser flyktingläger, som har funnits sedan slutet av 1940-talet. De som bor i dessa är de som förflyttades från nuvarande Israel och deras efterlevande. Resan avslutades i Tel Aviv och en tågresa tur och retur till norra Israel. Vad vill jag då säga med dessa rader? Ta vara på hembygden men på ett sådant sätt att vi inte skadar andra och reflektera över vad som är viktigt! Vi bör uppskatta den frihet vi har och fundera över hur stora våra problem är, nästa gång vi går till ICA.

Olle på brandstationen (Lars-Olof Johansson)

SOMMAREN NU OCH DÅ – TANKAR VID VÅR SLÅTTER PÅ ASKLANDAÄNGEN

Första lördagen i augusti har vi slåtter på ängen mot sjön vid Asklanda i Fristad. Där finns en stor gravhög från järnåldern och ovanpå den en starkt lutande bautasten. Hur många hundra år har det sett ut så där? Strax bredvid finns en svagt skålformad äng. Kanske körde bonden i Asklanda här med en ålder av en trädgren för över tusen år sedan, så att jorden kom upp mot kanterna. Och så tittade han ner mot Öresjö och såg folket vid Viskans utlopp tvärs över sjön. Hur fick han foder till sina djur över vintern? Så kan man tänka, medan vi provar liarna och får ihop lite hö till en hässja.

Att på sommaren skaffa foder och förråd för vintern var en fråga om liv och död i jordbrukarsamhället. Och småbruken fanns kvar som livsform in mot mitten av 1900-talet. Vi är fortfarande många som har upplevt höbärgningens somrar, den brådeste tiden på året. Solen sken och gassade, det torra höet kliade och strupen blev torr. Så gott svagdrickan smakade då!

Den köptes i handelsboden, och jag cyklade hem med tråkaggen hängande på cykelstyret.

Kvällens svalka var efterlängtat. Hade man möjlighet att doppa sig i en "hulj" i ån, kanske en gammal kvarndamm, var det en njutning. Och vilken arbetsgemenskap det var! Alla behövdes, unga och gamla. Det var ju därför barnen fick så långt sommarlov från skolan. Kafferasten var efterlängtat liksom middagsrasten, då männen fick en vilopaus. Kvinnorna skulle ju ge kalvarna skummjolk, som just kommit från mejeriet, och diska mjölkkärnen.

En speciell händelse var den totala solförmörkelsen 1954. Vi var ute och "stäckte" hö, och mitt på dagen blev det mörkt som på natten. Fåglarna slutade sjunga. Den totala tystnaden var kuslig. Man kan förstå, att en sådan händelse som en total solförmörkelse hade en skrämmande inverkan förr.

Nu står sommaren för allt annat än arbete och slit. Det är avkoppling, vila, nya intryck, badliv. Vi vill bli bruna och förknippar det med hälsa. Det är fortfarande lite status att resa till soldränkta badstränder. Förr eftersträvades det

att vara blek, för då behövde man ju inte arbeta hårt i jordbruket utan tillhörde en högre klass. De blå ådrorna mot den vita huden visade, att man var blåblodig. Parasoll och handskar tillhörde sommarklädseln för kvinnorna.

Det är inte heller längre någon som kopplar ihop det långa sommarlovet från skolan med att barnen behövdes som arbetskraft på gårdarna. Tyvärr behövs inte barnen längre i de vuxnas samhälle. Det var faktiskt en källa till glädje och tillfredsställelse att känna, att man behövdes i arbetslaget och var en del av gemenskapen. Man hjälpte till efter förmåga och blev stolt när man fick beröm.

Med dagens slåtter kan vi få en glimt av somrarna förr i tiden. Vi känner hödoften, och hässjan blir fin. Det finns barn med oss som räfsar hö. Välkommen att vara med vid slåttern på Asklandaängen lördagen den 6 augusti. Kanske kan vi skaffa lite svagdricka!

Ann-Britt Boman

DEN SVENSKA FOLKSKOLAN 175 ÅR – ETT FRISTADSPERSPEKTIV

År 1842 tillkom lagen om obligatorisk folkskola i Sverige. Riksdagsmän som Anders Danielsson i Gingri och andra hade ivrat för att en sådan skulle komma till stånd. Men redan tidigare hade man arbetat för att sprida konsten att läsa och skriva. Boktryckarkonsten var en stor och viktig uppfinning. I den lutherska kyrkan höll prästen förhör på kristendomens huvudstycken i olika sammanhang, lysningsförhör, nattvardsförhör, konfirmationsförhör och naturligtvis husförhör.

Det var klockarens uppgift att lära barnen läsa och skriva. Viktigast var katekesen. Inte alltid kunde klockaren själv läsa. I Fristad figurerar klockare Hultgren flitigt i sockenstämmoprotokollen omkring år 1800. Man var inte alls nöjd med hans insatser. För att få en bra klockare ville man ge honom ett klockareboställe och byggde då Klockarebolet, som nu är en av Fristads Hembygdsförenings två hembygdsstugor. På murstocken i Klockarebolet står året 1821, och stugan är antagligen flyttad från en

annan plats på sockenallmanningen. Troligen bodde kyrkstöten där, den person som skulle hålla ordning i kyrkan och väcka folk som somnade under den långa gudstjänsten. Det är en sydgötisk stuga med en högre förrådsbyggnad vid ena gaveln. Sådana stugor var vanliga i södra Sverige, och denna är en av de nordligaste sydgötiska stugorna som bevarats. Till Klockarebolet lade man litet jord, så att klockaren skulle kunna ha någon ko och en gris. Petter Andersson från Självvik anställdes som klockare och lärare och fick en riksdaler i veckan från räntan på det Påtorpska testamentet. Det var Inga Catharina von Seth på den stora gården Påtorp som 1785 testamenterat pengar till fattiga barns undervisning. Klockarens bror tyckte dock, att klockaren fick för litet och menade, att fästningsfångarna på Marstrands fästning hade mera betalt. Petter Andersson blev dock en uppskattad klockare och lärare och dog 1853. Dottern, klockarns Inga dog 1882, men ingen klockare bodde mer i Klockarebolet.

År 1842 kom så folkskolestadgan om allmän och obligatorisk folkskola för alla barn. Göteborgs seminarium, som var en angelägenhet för domkapitlet, kom till redan 1843. Socknarna hade fem år på sig att införa den obligatoriska skolan. I mars 1846 beslöt sockenmännen i Fristad om "gemensam och flyttbar skola". De ansökte också om dispens från kravet att ha en behörig lärare men fick avslag. En av de första eleverna vid seminariet i Göteborg var Per Widell från Örsås i södra Västergötland och född 1807. Han gick på seminariet 1843 och anställdes som lärare i Fristad 1850. Klockaren Petter Andersson fick bli kyrkvaktmästare och bo kvar i Klockarebolet.

Per Widell skrev dagbok hela sitt liv, och med anteckningarna som grund skrev Bertil Rydin boken om "Per Widell-skolmästaren". Skolan var i början ambulerande, men så småningom blev sockenstugan den fasta punkten och fungerade som sådan fram till början av 1930-talet. Den hade först varit stamparestuga, alltså bostad för dem som skötte prostens vadmalstampar vid Mölarps vattenfall och när den revs, användes virket till ett nyuppfört hus vid Skalle. Tala om återanvändning!

Lönen för Per Widell var i början 16 tunnor spannmål per år, åtta in natura och åtta tunnor i pengar. Dessutom fick läraren bostad,

bränsle samt vinterfoder och bete för en ko. Som skolmaterial hade Widell 6 exemplar av Nya Testamentet, 8 av Biblisk historia, 30 stavningstabeller, 15 renläsningstabeller, 30 diktningstabeller, 4 räknetabeller, ett antal geografi-, historie- och läseböcker, 20 griffeltavlor och 42 skrivtabeller. I ett nyinrättat skolmuseum i flygeln vid Fristads prästgård har vi samlat en del av materialet och många skolbänkar, som troligen är från Widells tid. Räkneuppgifterna finns på små papptavlor. När man ska räkna ut åldern på personer, är dessa födda under senare delen av 1700-talet. Alla mått är från tiden före metersystemets införande. Formuleringarna på räkneuppgifterna har sin grund i jordbrukets sysslor. Anna Charlotta Johansdotter född 1838 slutade 1851. Om henne sades: "Läser innan-till väl, hela Catekesen och Bibliska historien, skriver och räknar qwartorer, specier i hela tal. Skriver godkänt. Kan hela Catekesen utantill."

I början under den ambulerande skolans tid var det skolundervisning 3 månader om året i varje rote. Skoltiderna var 1 april-30 september 9-12 fm och 2-5 em och 1 oktober-31 mars 9-12 fm och 1-3 em. Ferierna sträckte sig från början av december till slutet av januari, 8 dagar vid påsk och 14 dagar under andstiden, skörden i juli. Widell var som många skollärare mångsysslare. Han var skrivare på auktioner, vaccinator, boupptecknare, slog åder, sydde kläder åt sig själv och byggde hus. Vidare inrättade han den första kooperativa affären i Fristad. Han hade två söner, och när en av sönerna var död inrättades Widells minnesfond i Fristad. Där kan studerande ungdomar söka bidrag för sina högre studier, och det är varje år en festlighet på äldreboendet med bidrag från fonden. Tidigare skulle medel gå till mödrar som under året fött sitt femte eller tionde barn, men sådana blir allt färre.

I vårt skolmuseum kan vi ge några tidsbilder av skolan förr i tiden, när skolklasser kommer på besök. Där finns vattenhinken och skopan och smörgåslådan för smörgåsarna med hemlagad salt spekekorv. Till dem fick man dricka mycket mjölk ur vichyvattensflaskan. Vi som varit med kan berätta mycket! Välkomna den 24 september till muséet i prästgårdsflygeln och en skoldag på den tiden!

Ann-Britt Boman

DRAMATISERAD KYRKOGÅRDSVANDRING DEN 18 AUGUSTI OCH 25 SEPTEMBER 2016

I år möter vi människor från olika sekler och olika samhällsklasser, och vi berättar om deras olika levnadsbetingelser. Vi vill också peka på de sägner och berättelser, som finns i vår bygd.

Peder Gylta – den siste av den mäktiga Gylta-släkten på Påtorp med både riksråd, härads-hövdingar och lagmän. Han dog 20 år gammal 1580, och hans gravhäll ligger alldeles innanför kyrkporten. Den är i tre delar efter att ha varit använd som trappa. Gestaltas av Sten Björkman.

Hedwig Dankwardt-Liljeström – fru på Påtorp i slutet av 1700-talet, gift med von Utfall. Hon var en av de sista av den släkt som hörde ihop med Påtorp på 1700-talet och början av 1800-talet. Jordbruket utvecklades med bl.a. trädesbruk, och vi har fortfarande namnet Lappaträdena eller Lappaträna. När jorden lades i träda och inte brukades, fick djuren beträda den och beta där. Gravsten finns i sydöstra hörnet av kyrkogården mot vägen. Gestaltas av Agneta Stappe.

Prosten C. W. Noreus – den förste kyrkoherden i Fristads pastorat, sedan det skilts från Borås 1860. Fristads kyrkoherde hade ju fått flytta in till Borås på 1620-talet. Noreus bodde i Fristads prästgård från 1825 och anlade en fin trädgård med granhäck. Under prästgården lyste torp, och när inget namn på torpet dög åt en av torparna sa Noreus: "Då får det heta Intet!" Och så blev det! Gravsten finns i sydöstra hörnet av kyrkogården nära vägen. Gestaltas av Jörgen Röllgårdh.

Eka-Johan, Johan Andersson – dräng åt prosten Noreus. Sedan gifte han sig med Anna i Ekalyckan och flyttade in där och bildade familj. Hans dotter Mathilda var den sista boende i Ekalyckan, den lilla sydgötiska ryggåsstugan, möjligen från 1600-talet, som nu är hembygdsstuga. Gravsten norr om kyrkan i höjd med vapenhuset. Gestaltas av Sten Björkman.

Lars Svensson på Slättäng i Sparsör, som anlade Slättängs tegelbruk nära Örebro. I Lerdammen togs lera, och Tegelvägen påminner om bruket. Ytterligare två tegelbruk fanns i när-

heten, och mycket tegel gick till 1800-talshusen i Borås. Han var "gulltunnekarl", hade alltså en tunn guld, ca 16.000 riksdaler. Klas Olofsson har skrivit en dikt om hans överdådiga julkalas på 1870-talet. Kulturgrav finns på nr 210 nära kyrkogårdsmuren nordöst om kyrkan. Gestaltas av Olof Stensson.

Mathilda Andersdotter från den sägenomspunna Hovalida gård i Sparsör. Hon var av gammal bondesläkt, och barnen kallade sig Block. Sägner om Kitakäsakya och hur hon förstenades i Hovalida stup är kända liksom sägner om den oskyldig häxan Inga, som kastades i Iglasjön och gav upphov till Iglakällan. Gravsten över henne och hennes man lantmätare Axel Pettersson sydväst om kyrkan. Gestaltas av Jennie Gahnström.

Anny Kaspersson – lärarinna i Hedås skola under ett 30-tal år åt flera generationer fristadsbor. Hon härstammade från Komlösa och hade i sin ungdom varit i Amerika. Gravsten nordväst om kyrkan vid muren nära vägen till kapellet. Gestaltas av Ann-Britt Boman.

BILDER FRÅN FRISTAD MED OLA HÖGBERG

År 2016 var ett jubileumsår inom hembygdsrörelsen, och vi i Fristad jubilerade på alla nivåer, nationellt, regionalt och lokalt. Nationellt deltog vi i firandet på Skansen i slutet av augusti, då tre lärarinnor från Fristad bemannade Väla skola på Skansen. Regionalt deltog vi i firandet på Tånga Hed vid Vårgårda den 17 – 18 september, och dessa båda firanden kan vi läsa om på annan plats.

Lokalt hade vi den 16 oktober en samling i Skogslids samlingssal, då Ola Högberg visade bilder från Fristad. Det blev en stund med igenkännandets glädje, då man mötte människor och miljöer, som nu är borta. Detta skapar gemenskap och identitet. Vi har något gemensamt, och var och en bidrar med sin del. Vi har en hembygd!

Men Ola Högberg visade också naturbilder, och där visar sig mästerskapet. Bilder på ekorrar återkommer i hans fotoproduktion. Ännu mer bilder kan vi njuta av i hans nyutkomna bok "Naturreservatet Mölarp". Tillsammans med sina medförfattare presenterade han boken vid en välbesökt samling i Kyrkans Hus onsdagen den 11 maj 2016. Boken handlar om naturen, historien och de människor, som genom sina gärningar betytt mycket för

Backsippor.

Mölarp. Backsipporna är närmast självlysande och bävern i dammen har fångats i alldeles rätt ögonblick. Boken ger förutom många underbara bilder en översikt av områdets betydelse för natur och kultur. Hit kom de första människorna till boplatsen vid hällkistan, där man fortfarande kan hitta flinta på fornåkern. Kanske har där funnits en åker

i nära fyratusen år, så det gäller att bevara en kulturmiljö! Inte ska den växa igen i vår tid!

I ett annat kapitel har Jonatan Bark berättat om Viskans dolda liv under ytan och det restaureringsarbete som utförs för att bl.a. garantera och öka beståndet av öring och flodpärlmussla.

Mölarp's ö.

Mölarpsområdet blev sedan Fristads första industriområde på grund av vattenkraften i Viskan, och Sven-Åke Johansson har förtjänstfullt berättat om den epoken och entreprenörerna på Mölarp. En kvarn omtalas redan 1380, och kanske låg tidiga kvarnar, där Fristads Hembygdsförening i dag har renoverat Lövåsens såg. Boken om Mölarp har författarna all heder av, och Ola Högberg kan lägga ytterligare en fullträff till sina andra böcker om Västergötland.

Ann-Britt Boman

**Vi erbjuder rolig dansträning
onsdagar och söndagar.**

Även barndans från 5 år uppåt!
Mer info på **www.fristadstep.se**

MINIUTSTÄLLNINGARNA FORTSÄTTER PÅ SKOGLID

Varje månad sedan april 2011 har Fristads hembygdsförening haft en miniatutställning i ett skåp med glasdörrar, placerat vid Skogslids entré nära restaurangen. Initiativtagare till och ansvarig för denna verksamhet har varit Kerstin Thorburn, så småningom med Britt-Mari Åkerlund som medarbetare. Genom åren har det varit en stor variation på utställningarna, både när det gäller ämnesinriktning och utformning. Många har bidragit med material, ofta med hela utställningar, ibland med innehåll som aldrig tidigare visats offentligt. En strävan har varit att engagera utställare från olika delar av Fristadsbygden. Utställningarna väcker intresse hos många, och vid varje månadsskifte är förväntningarna stora på vad det kan bli i skåpet nästa månad!

Bengt Lindgren vid sin utställning, november 2015.

Se här, vad som visats under 2015! Året började med hjulminnen (observera h-et i början!), bilkuriosa samlad av Tomas Karlsson. I februari var temat hästar och kor, med anknytning till Bredared. Nästa månad hade Birgit Gustafsson plockat fram material från skolmuseet vid Fristads prästgård. I april fick vi se att blåvitt inte bara hade anknytning till Konsum och Norrby. Sedan ställde Solveig Pihl ut vackra burkar från en speceriaffär i Borås, vars ägare en tid bott i Fristad. Under juni var skåpet fyllt av olika kaffekannor. Månaden därpå visade Bengt Lindgren grytlappar till prydnad. I augusti mindes Håkan Håkanson i Grovare stenbilen som han använt för att bryta sten i sin ungdom. En må-

nad innehöll skåpet gamla föremål med anknytning till mått och vikt, samlade av Berit Hörder och Anna-Lena Larsson i Tärby. Oktober månads utställning hade rubriken Mjuka djur från förr till nu. Bengt Lindgren återkom i november med kaffepannor och kaffekvarnar m.m. Året avslutades med julminnen från Vänga (utan h!).

När årtalet bytte till 2016, passade det bra med en utställning av gamla almanackor som Kerstin och Britt-Mari hade i sina gömmor. Lena Berglind och Frida Winge (mor och dotter) arrangerade en visputställning i februari, med vispar av olika slag som Kerstin hade samlat i flera år med tanke på miniatutställningarna. Då var hon svårt sjuk, och lämnade oss snart för alltid. - Mars månads utställning genomfördes som planerat: Helena Ödvall Enoksson, upp-vuxen i Bredared, visade hyvlar som ägts (och i vissa fall tillverkats) av hennes förfäder. Men hur skulle det sedan gå med miniatutställningarna, när inte Kerstin fanns längre, och Britt-Mari kände att det var dags att sluta? De betydde ju så mycket för många som bor, arbetar eller rör sig på Skogslid. När visputställningen togs ner, hade jag pratat med Lena om tänkbara utställningar, och förstod att hon hade många idéer och var intresserad. Själv hade jag varit delaktig i Kerstins planeringsarbete, och kunde tänka mig att fortsätta i samma anda. Så det blev bestämt att jag skulle ta över, med Lena Berglind (församlingspedagog i Svenska kyrkan i Fristad och bosatt i Vänga) som medhjälpare.

Vad skulle vi då visa i april? När vi såg tillbaka på de gångna utställningsåren, kom vi på att miniatutställningarna hade pågått i precis fem år, så då var det naturligt med en jubileumsutställning med återblickar på verksamheten som varit. Britt-Mari Åkerlund och jag hade ett rikhaltigt material att välja bland! I maj avslutade så Britt-Mari sin medverkan med att visa skrivdon m.m., som Anita Nilsson bidrog med. Sedan satte Lena Berglind och jag ihop en utställning med barn- och ungdomsböcker som vi minns. Den väckte säkert många minnen hos dem som såg de välkända böckerna! I juli innehöll skåpet mängder av flygplansmodeller, byggda och visade av Olof Rydin i Sparsör. En månad visades olika kaffe- och tekoppar från Rörstrand och Lidköpings porslinsfabrik. September månad passade det bra med reseminnen från när och fjärran. Magnus Persson hade många gamla foton från Tämta, som han sedan visade under en månad. Under hösten blev jag uppringd av

Ur jubileumsutställningen april 2016.

Per-Olof Schön, bosatt på Åsboplan i Fristad, som undrade om det kunde vara av intresse att visa spelkort som han samlat under många år. Jovisst var det så! Han hade en rikhaltig och varierad samling, som tillsammans med några bidrag från mig blev november månads utställning, spelkort och kortspel. Årets sista miniutställning gjordes av Lena och mig, med vackra gamla julkort och jultidningar. Birgit Gustafsson bidrog också till den utställningen. Det kräver ju en del arbete att organisera ut-

ställningsverksamheten, och att ansvara för att det blir en ny utställning varje månad. Men det är ett roligt och tacksamt arbete! Ofta, när man varit med om att sätta upp en ny miniutställning, blir reaktionen: så fint det blev! Jag tror, att utrymmet i skåpet är alldeles lagom för en liten utställning, som kan vara både samlad och varierad. Och en månad är en lagom lång tid för att alla ska hinna ta till sig vad som visas. Inför månadsskiftet kommer så frågan: vad blir det nästa gång? Det känns som att miniutställningarna är till glädje för många. Ett stort tack till alla utställare under det gångna året, och ett särskilt tack till Britt-Mari Åkerlund, som delat ansvaret för verksamheten med Kerstin under flera år! Och du som har idéer till någon miniutställning: tveka inte att höra av dig till mig eller Lena! Det kan vara något du har och vill visa, men det kan också vara tankar om sådant du skulle vilja se i skåpet. Vi tar tacksamt emot alla förslag.

Folke Thorburn

BETTER BAKING BUSINESS - FOR ALL BAKING CATEGORIES

**C-Serien
STICKUGN**

**D-Serien
DÄCKUGN**

**S-Serien
MINISTICKUGN**

**Flexismart 2.0
KOMBIUGN**

**P-Serien
PIZZAGN**

#betterbakingbusiness #bakamedsvebadahlen

Sveba Dahlen Group är en världsledande aktör inom utveckling och tillverkning av utrustning till bageriindustrin. Våra varumärken är Sveba Dahlen, Glimex och Bear. Vi har fyra dotterbolag i världen. Huvudkontoret är placerat i Sverige och våra produkter finns representerade i över 100 länder. Läs mer på www.sveba-dahlen.com

SVEBA DAHLEN

Sveba Dahlen AB, www.sveba-dahlen.com
Tel 033 15 15 00, info@sveba-dahlen.se

VAD VET DU OM VÄSTERGÖTLAND?

1. Borås har i sitt vapen två ullsaxar. Det beror på att det i området fanns många
 1. Smeder
 - X. Vävare
 2. Knallar
2. På Läckö slott gavs sommaren 2016 en opera baserad på Carl Jonas Love Almqvists bok "Det går an" från 1839 om glasmästardottern Sara Widebeck från Lidköping och sergeanten Albert. Vad var det som gick an?
 1. Att alla kvinnor kunde bli myndiga
 - X. Att kvinnor kunde utbilda sig vid universiteten
 2. Att en kvinna och en man kunde leva tillsammans utan att vara gifta.
3. Västergötlands enda hamn mot väster under medeltiden var
 1. Göteborg
 - X. Lödöse
 2. Kungälv
4. Längst in i våra dagar förekom det bl.a. i Främmestad i Västergötland att barn och ungdomar klädde ut sig och gick i gårdarna vid Lucia. De kallades
 1. Lussegubbar
 - X. Lussetroll
 2. Lussekatter
5. Sveriges första mekaniska bomullsväveri grundades år 1834 i Rydboholm söder om Borås och räknas som en av de första industrierna i Sverige. En av grundarna hette
 1. Jonas Alströmer
 - X. Sven Eriksson
 2. Algot Johansson
6. Skara stift är mycket gammalt. År 2014 firades ett jubileum. Vad firade man?
 1. 500 år
 - X. 1500 år
 2. 1000 år

7. I Varnhems klosterkyrka är en känd regent från medeltiden begravd. Vem?

- 1. Olof Skötkonung
- X. Birger Jarl
- 2. Magnus Ladulås

8. Västgöta-Bengtsson var lärare i Skövde. Den västgötska dialekten var ett stort intresse för honom hela livet. I mitten av 1900-talet gjorde han otaliga inspelningar hos gamla människor. Hur många dialekter finns det i Västergötland enligt Bengtsson?

- 1. Cirka 200
- X. Cirka 400
- 2. Cirka 600

9. I västgötadialekten finns många annorlunda ord. Vilket djur lockade man på när man sa: "Horsera, horsera kom!"

- 1. Kor
- X. Hundar
- 2. Hästar

10. I år firar den svenska folkskolan 175-årsjubileum. Vad var i västgötadialekten en "lärarinnekarl"?

- 1. Badkar i lärarbostaden
- X. Klädesplagg för lärarinnan
- 2. En man som gift sig med lärarinnan

11. Om man är "sketordsfuller" är man

- 1. Retsam
- X. Lortig
- 2. Onykter

12. Vad menas med ordet "teminstingen"?

- 1. Åtminstone
- X. Avsett för det minsta barnet
- 2. Passar små barn

MekoPartner

BILVERKSTAD

Fri lånebil vid service!

Kröklingsvägen 22, 513 50 Sparsör
073-383 45 19

AB Fristad Bleck & Plåtslageri

Trumslagar Blomgrens väg 8
513 33 Fristad • jiri@fbop.se
Tel: 0733-89 83 48 • www.fbop.se

MARITAS

DAGSPA • HUDVÅRD • MASSAGE

Öppet: mån-fre 09.00-18.00, lördag: 09.30-14.00

Ring och boka tid på telefon: 033 - 21 00 99

Åsbovägen 3b, Fristad

www.maritas.se

MALMLUNDS MÅLERI

Viktor Malmund
Gäddstigen 3, 513 91 Fristad
Tel: 0723-00 72 78
E-post: viktor@malmundsmaleri.se

Närproducerad äkta glass
gjord på vår egen mjölk,
färskpressade frukter
och bär. I butiken har vi
minst 20 sorters glass,
ostkaka, Vängamjöl,
Tämtahonung, ägg mm.

Kör R42 till Tämta,
tag vänster vid Gårdsmejeriskylt.
Öppettider se hemsida www.vangagardsglass.se

SOMMARKURSER PÅ FRISTADS FOLKHÖGSKOLA

- **Keramik** – med trädgården som tema
- **Textiltryck** – med inspiration från naturen
- **Danskurs för vuxna**
- **Testa på friluftsliv**
- **Betonggjutning** – om material, formar och ytbehandling
- **Modellbygge/diorama**
- **Möbeltapetsring**
- **DJ-kurs**
- **Fjärilskurs**
- **Serieteckning**
- **Skrivarkurs för synskadade**

För mer info och anmälan: www.fristads.fhsk.se

När ni behöver

SERVICE eller REPARATIONER

vänd er till oss!

Försäljning av kioskvaror, livsmedel, biltillbehör,
cyklar, mopeder, trädgårdsmaskiner,
motorsågar, reservdelar m.m
släpkärror, båttrailer,
biltransporter, hästtransporter
och trädgårdsmaskiner.

ÖPPET: Vard. 7.00-19.00, Lörd. 9.00-15.00

BORGSTENA BIL & MASKINVERKSTAD AB

Tel. 033-26 30 84, 26 34 82

City ICA

Samma låga priser i alla fyra butiker

Knalleland, Centrum, Brämhult och Fristad

*När minnet av
någon blir
minnen för livet*

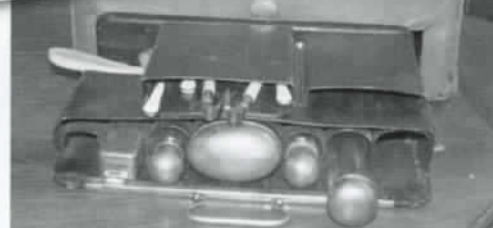
Jourtelefon dygnet runt!

033-20 20 44

Brämhults
BEGRAVNINGSBYRÅ

Källbäckstrydsgatan 9B
www.bramhultsbegravningsbyra.se

Lövås
Antik
www.lovasantik.se
Öppet lördag - söndag kl 11-16

Välkommen på upptäcktsfärd!

Hos oss hittar du antikviteter från svunnen tid och loppisföremål från igår. Även köp (hämning) av dödsbon och delar av hem.

Kontant
betaln.
F-skatt

Följ skylt Mölarps Kvarn • Tel 0707-204066

CDé Redovisning

Carina Dahlén
Tel: 033-26 69 28

*Allt inom bokföring och
dataredovisning*

FRISTADKONSULT AB

RIKSTÄCKANDE
PROGRAMVARULEVERANTÖR
FÖR TEKNISK FÖRVALTNING.
STORAVÄGEN 31, 513 33 FRISTAD

FRISTADS HYVLERI AB

Listverk och Paneler
Öppettider: måndag - fredag 7.00 - 17.00
lördagar stängt
Telefon 033-26 03 73

BRÖDERNA KARLSSONS SNICKERI

Tillverkar fönster och dörrar mm på beställning.

Toppsjön Ulricehamn, vid gamla R40
Tel. 0703 268133

ldé tryck
Tryck och brodyr på textil
Tel. 26 97 00

Telefon 033-26 05 99
070-57 40 142
Öppet: Tisd-onsd-torsd 15-18

Växthuset mitt i Centrum!
Vi ombesörjer din leverans
över hela världen.

fristads
blomsteraffär
BLOMMOR • TRÄDGÅRD • INREDNING • BINDERIER

Öppet Vard. 9-18, Lör. 9-16, Sön. 10-16
www.fristadsblomsteraffar.se

Anna-Karin

Ryberg Redovisningskonsult

Telefon: 0707-72 28 67
E-post: ak@akryberg.se

RÖR HALL AB

Kronoberg Komlösa, 513 96 Fristad
Mobil: 0736-50 88 68
Hemsida: www.rorhall.se
E-post: fredrik@rorhall.se

FRISTAKLIPPET

- Drop in -
Må-On 8.30-17.30
Lunch 12.00-14.00

Välkomna!

Fristad Torg, Tel. 26 03 17

ATG • TIPS • POST

BILTVÄTT

TEL. 26 04 00

OKQ8

Fristad Värme & Sanitet AB

FRISTAD • Telefon 26 16 97

Vatten-, Värme-, Sanitära
INSTALLATIONER

VERKTYGSBODEN

www.verktygsboden.se

Garageport med öppnare

Art.nr 70140

Garageport White panel med öppnare
240x195 cm. En välisolerad garageport
med dubbelt skensystem för montage även
vid låg takhöjd. Liggande panel av modernt
snitt, patenterat fingerklämskydd. Levereras
komplett med tysk portmotor och två
handsändare. Lägsta innetakshöjd 220 cm.

Webbshop verktygsboden.se

Ordertelefon 033-20 26 50

GITARRATELJÉN

Verkstad o butik
för gitarr,
fiol o bas mm.

tel. 0703-26 81 33
hemsida.gitarrateljen.se

Ingenjörsfirma

Åke Brunnegård

Stora Vägen 31
513 33 FRISTAD, SWEDEN
Telefon 033-26 01 55
Produkt ritningar

Visst växer jobben på träd. Det ser vi varje dag. Skogen är livsviktig för välbefindandet i vårt avlånga land. För att hålla industrierna igång behöver vi bra timmer, och tänker... att det som är bra för skogen, är bra för skogsägaren och för Sverige.

VIDA BORGSTENA | TEL. 0472-439 10 | WWW.VIDA.SE

Stor sortering!

Bädd-
soffor
•
Sängar

KLOKT

Ett besök
hos oss
lönar sig
alltid!

Soffgrupper
•
Furumöbler

Sparsörs Möbelfabrik

Tel. 033-26 02 58. ÖPPET: Månd. 10.00-18.00.
Tisd-Fred. 14.00-18.00. Lörd. 10.00-13.00.

Ett av våra 463 huvudkontor
ligger här i Fristad.
Välkommen till en riktig bank.

Handelsbanken

033-16 64 00 | handelsbanken.se/fristad

Byggtjänst i Borås AB

Laxstigen 23, 513 91 Fristad

Mobil: 0705-25 71 00

Hemsida: www.byggtjanstboras.se

E-post: byggtjanstboras@telia.com

FRIGYM

KOM SOM DU ÄR

Stora Vägen 31 | 513 33 FRISTAD

info@frigym.se | 033-21 07 00

www.frigym.se

Fristad Fasad & Bläster

VÅRA TJÄNSTER

- Blästring
- Stationär blästring, industrilackering
- Fasadrenovering
- Murning
- Kakel och plattsättning
- Egna byggnadsställningar

Kontakta oss

Trumslagare Blomgrens väg 6, 513 33 Fristad
0705-13 63 09 • www.fristadfasad.se

MITT KLIPPERI

HÅR & SOL

Tel. 033-21 00 90

Besöksadress: Torget i Fristad

Mobilbanken
gör det enkelt

Swedbank Sjuhärad

Ladda ner
Mobilbanken,
du med!

Fråga oss eller läs mer på
swedbanksjuharad.se/mobilbanken

UTPLANTERINGSVÄXTER I STOR SORTERING EGEN ODLING - HÖG KVALITET

*Lövas
Blommor*

Tel. 033-26 16 26

ÖPPET: VARDAG 9-18 • LÖRDAG 9-13 • SÖNDAG 10-14

DÄCK-HANDLA

hos
DÄCK-
SPECIALISTEN
på orten

ROLANDS DÄCKSERVICE AB

FRISTAD
Tel. 26 14 89

Vi bygger på samverkan

FRISTAD BYGG

Vi bygger på samverkan

Tel. 033-23 75 30, Fax 033-23 75 40

E-post: abfb@fristadbygg.se
www.fristadbygg.se

ÖPPET: Månd.-fred. 7-18
Lörd. 9-13

FRISTAD BYGGVAROR

Askvägen, Fristad,
Tel. 033-444 888, Fax 033-444 889
www.fristadbyggvaror.se

*Vi servar och reparerar alla
transport- och personbilar
med bibehållen nybilsgaranti*

AB Fristad Bilverkstad

Tel. 033-26 00 37

FRISTADS HEMBYGDSFÖRENINGSGS PROGRAM FÖR ÅR 2017

Må 17 april

Bollaräppet vid Mölarps kvarn kl. 13.30 – 17.00.
Tipspromenad. Servering.

Sö 23 april

Fagning eller vårstädning på Asklandaängen
kl. 10.00. Ta med kaffe!

Lö 30 april

Valborgsmässofirande. Skogslid kl. 17.30.

Sö 7 maj

Vandring och aktiviteter. Kulturstigen 20 år.
Samling på Folkhögskolans parkering kl. 14.30.
Folkhögskolans museum öppet kl. 14.00-17.00.

Sö 21 maj

Mölarpsdagen kl. 10.00
Borås Spelmanslag kl. 11.00.
Gamla amerikanska bilar.
Utställning av Kjell Georgsson om spetsar från
Spetsfabriken i Gingri. Hantverkare.
Tipspromenad. Servering. Lotterier.

Ti 6 juni

Nationaldagen vid Mölarp. Blomstervandring
kl. 13.00. Kaffeservering kl. 11.00 – 16.00.
Konst- och hantverksutställning.
Musik av Fristads Underhållningsorkester och
nationaldagstal av Sven Windahl kl. 14.00.

Ons 14 juni

Kvällsutflykt till Färgatorpet och Rångedala.
Vi samlas vid stationen kl. 18.00 och
samåker i egna bilar.

Sö 18 juni

Kaffe och våfflor i stugorna 13.00 – 16.00.

Sö 2 juli

Kaffe och våfflor i Mölarps kvarn 11.00 – 16.00.
Tipspromenad. Konst- och hantverksutställning.

Sö 9 juli

Kaffe och våfflor i stugorna 13.00 – 16.00.

Sö 23 juli

Kaffe och våfflor i hembygdsstugorna
13.00 – 16.00.

Lö 5 augusti

Slätter på Asklandaängen kl. 10.00.

Sö 6 augusti

Kaffe och våfflor i Mölarps kvarn
kl. 11.00 – 16.00.
Tipspromenad. Konst- och hantverksutställning.

Sö 13 augusti

Friluftsgudstjänst på Mölarps ö kl. 15.00.
Fristads Hembygdsförening bjuder på kaffe.

Lö 19 augusti

Resa till Sjötorp, Lyrestad och utmed Göta Kanal.
Medtag kaffekorg!. Avresa från stationen
kl. 8.00. Anmälan till Ann-Britt Boman
tel 26 19 21 senast 14 augusti. Återbud senast 13
augusti. I annat fall debiteras halva avgiften.

To 24 augusti

Dramatiserad kyrkogårdsvandring 18.30 i och
vid Fristads kyrka.

Sö 3 september

Kl. 14.00. Invigning av Lövåsens såg och Skara
stifts och Fristads Hembygdsförenings samarbets-
reservat. Kl. 15.00 friluftsgudstjänst med biskop
Åke Bonnier. Musik av Fristads Musikskola.
Servering. Vandringar kl. 11.00 – 16.00.
Konst- och hantverksutställning i Mölarps kvarn.

Sö 10 september

Kulturhusens dag. Kaffe och pajer i Mölarps
kvarn. Hantverksutställning. 11.00-16.00.

Sö 24 september

Kl. 14.00. Aktiviteter vid skolmuséet och visning
av gula skolan.

Må 23 oktober

Inlämning av vinster till Lellemarten.
Asklandaskolan kl. 17.00.

Lö 11 november

Kyrkans Hus kl. 15.00.
Underhållning med Eva och Ingvar.

Må 27 november

Vi gör lingonriskransar till Lellemarten i
Asklandaskolans slöjdsal kl. 17.00.

Lö 2 december

Lellemarten kl. 10.00.

2018

Ons 10 januari

Lellemartenträff i Skogslids samlingssal kl. 19.00
Anmälan till 26 92 84 eller 26 12 74
före den 8 januari.

Ti 20 februari

Årsmöte i folkhögskolans högtidssal kl. 19.00.

STYRELSEN FÖR FRISTADS HEMBYGDSFÖRENING 2017

e-post birgitta.fristad@telia.com
 marita.bornefalk@gmail.com

hemsida

www.hembygd.se/fristads-hembygdsforening

Ordf.	Ann-Britt Boman	261921
V.ordf.	Sven-Åke Johansson	261862
Kassör	Göran Bördin	269284
Sekr	Marita Bornefalk	0723-630673
V.sekr	Britt-Marie Johansson	261862
	Jennie Gahnström	0733-738464
	Sune Fridén	269653
	Lars-Olof Johansson	0703-234961
	Björn Samuelsson	279158
Suppl.	Jan-Olof Johansson	266701

Kommittén för Mölarps kvarn, Klockarebolet och Ekalyckan

Sam.k	Sune Fridén	269653
	Alf-Rune Sandberg	261562
	Peter Lindström	261000
	Nils Karlsson	261582
	Kent Andersson	269372
Sam.k	Hans Andersson	261306
	Östen Börjesson	261274
	Bertil Svensson	261330
	Jan-Olof Johansson	266701
	Olof Stensson	0705-284304
	Roger Andreasson	269270
	Lars-Erik Larsson	269708
	Anne-Marie Åsbrink	260065
	Kjell Fridén	261362
	Stig Fridén	261262
	Lars Larsson	261519
	Hans Råberg	255681
	Anders Persson	269470
	Lars-Olof Johansson	0703-234961
	Arne Grandin	0736-228081
	Leif Asp	265526
	Håkan Magnusson	269111
Sty.rep	Marita Bornefalk	269428
Sty.rep.	Lars-Olof Johansson	0703-234961

Redaktionskommitté

Sam.k	Birgit Gustafsson	0703-920250
	Ann-Britt Boman	261921
	Wiviann Bergsten	260885
	Olof Stensson	0705-284304
	Anna Stensson	210107

Lellemartenkommitté

Sam.k	Maj Börjesson	261274
	Britt-Marie Törngren	269284

Kaffekommitté

Sam.k	Karina Ek	0732-294624
	Gunilla Persson	0730-418926
	Ingrid Arvidsson	0703-914925
	Britt-Marie Törngren	269284
	Margareta Andersson	0768-271306
	Birgitta Bergstrand	261384
	Anita Andreasson	269270
	Siv Samuelsson	0705-269240
	Agneta Andersson	269202
	Ann-Britt Persson	0736-293010
	Maria Standar	103529
	Lisbeth Allard	0705-798589
	Lena Wiksén	0705-586931
	Kerstin Sandberg	269418
	Inger Riley	269366
	Gertrud Johnsson	260759

Arkivkommitté

	Ann-Britt Boman	261921
	Sven-Åke Johansson	261862
	Marita Bornefalk	269428
	Olof Rydin	269832
	Mayvor Råberg	255681
	Bengt Fridén	0705-366910

BILDER FRÅN VERKSAMHETEN 2016:

Jenny Elisabeth Gustafsson och Pers Nils Johansson.

Lövåsens såg i april 2016.

Bo Drysen talar på Nationaldagen.

Storegården Suntain.

Från resan till Tidaholm.

"Brännvinsbussen" mellan Hjo och Tidaholm.

Hellidens Folkhögskola Tidaholm.

Från Mölarpdagen.